

Oikeudenkäyntikulu- työryhmän mietintö

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:21

Oikeudenkäyntikulu- työryhmän mietintö

Oikeusministeriö, Helsinki 2022

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Oikeusministeriö

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 2490-1172

ISSN pdf: 978-952-400-310-0

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2022

Oikeudenkäyntikulutyöryhmän mietintö

Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:21		Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Yhteisötekijä	Oikeudenkäyntikulutyöryhmä		
Kieli	suomi	Sivumäärä	74
Tiivistelmä	Julkaisu sisältää oikeudenkäyntikulutyöryhmän mietinnön. Työryhmä ehdottaa oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 §:n ja 8 b §:n muuttamista sekä oikeudenkäyntikuluarviosta säätämistä.		
Asiasanat	oikeudenkäyntikulut, siviiliprosessi, oikeudenkäynti, oikeudenkäyntiavustajat		
ISBN PDF	978-952-400-310-0	ISSN PDF	2490-1172
Hankenumero	OM007:00/2021		
Julkaisun osoite	https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-310-0		

Betänkande från arbetsgruppen för rättegångskostnader

**Justitieministeriets publikationer,
Betänkanden och utlåtanden 2022:21**

Tema

Betänkanden och
utlåtanden

Utgivare Justitieministeriet

Utarbetad av Arbetsgruppen för rättegångskostnader

Språk finska

Sidantal

74

Referat Publikationen är ett betänkande från arbetsgruppen för rättegångskostnader. Arbetsgruppen föreslår en ändring av 21 kap. 8 § och 8 b § i rättegångsbalken och införande av bestämmelser om uppskattning av rättegångskostnader.

Nyckelord rättegångskostnader, civilprocess, rättegång, rättegångsbiträden

ISBN PDF 978-952-400-310-0

ISSN PDF 2490-1172

Projektnr. OM007:00/2021

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-310-0>

Sisältö

Esityksen pääasiallinen sisältö.....	9
1 Asian tausta ja valmistelu.....	10
2 Nykytila ja sen arviointi.....	11
2.1 Oikeudenkäyntikulujen korvaamista riita-asiassa koskeva lainsäädäntö	11
2.2 Korvattavien oikeudenkäyntikulujen kohtuullisuuden arvioiminen.....	14
2.3 Oikeudenkäyntikulujen korvaaminen ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti.....	17
2.4 Oikeudenkäyntikulujen määrä.....	21
2.5 Arvion antaminen oikeudenkäyntikulujen määrästä	22
2.6 Nykytilan arviointi	26
3 Tavoitteet.....	28
4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset.....	29
4.1 Keskeiset ehdotukset.....	29
4.2 Pääasialliset vaikutukset	30
4.2.1 Vaikutukset oikeudenkäynnissä	30
4.2.2 Viranomaisvaikutukset.....	31
4.2.3 Taloudelliset vaikutukset	33
4.2.4 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin.....	36
4.2.5 Muut yhteiskunnalliset vaikutukset	36
4.2.6 Ammatteja koskevan sääntelyn hyväksymistä edeltävä suhteellisuusarviointi	38
5 Muut toteuttamisvaihtoehdot	39
5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.....	39
5.1.1 Aluksi.....	39
5.1.2 Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistaminen.....	39
5.1.3 Oikeudenkäyntikuluarvio	41
5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailla käytetyt keinot	44
5.2.1 Aluksi.....	44
5.2.2 Ruotsi	44

5.2.3	Norja.....	45
5.2.4	Tanska.....	46
6	Säännöskohtaiset perustelut.....	48
7	Lakia alemman asteinen sääntely	55
8	Voimaantulo	56
9	Toimeenpano ja seuranta	58
10	Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys	59
10.1	Oikeusturva	59
10.2	Omaisuuksien suoja ja sopimusvapaus.....	61
10.3	Elinkeinovapaus	65
10.4	Johtopäätös.....	66
	Lakiehdotus	67
	Rinnakkaistekstit	68
	Lagförslag	71
	Eriävä mielipide	73

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Oikeusministeriö asetti 29. marraskuuta 2021 työryhmän arvioimaan, kuinka oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää tulisi muuttaa, jotta asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää alennettaisiin kohtuuttomuustilanteissa viran puolesta nykyistä useammin. Lisäksi työryhmä sai tehtäväkseen arvioida, tulisiko säätää siitä, että oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi ennen oikeudenkäyntiä antaa päämiehelleen arvio asiassa mahdollisesti aiheutuvista oikeudenkäyntikuluista.

Työryhmän tuli tehdä tarpeellisiksi katsomansa säädösehdotukset ja laatia ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon. Työryhmän toimikausi asetettiin päätymään 30. huhtikuuta 2022.

Oikeusministeriö nimitti työryhmän puheenjohtajaksi lainsäädäntöneuvos Jukka Siron oikeusministeriöstä ja sen jäseniksi oikeusneuvos Lena Engstrandin korkeimmasta oikeudesta, hovioikeudenneuvos Satu Saarensolan Helsingin hovioikeudesta, käräjätuomari Paula Helinin Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudesta, erityisasiantuntija Nina Immosen Tuomioistuinvirastosta, asianajaja Jarkko Männistön Suomen Asianajajaliitosta ja johtava asiantuntija Jari Suurlan Kilpailu- ja Kuluttajavirastosta. Työryhmän puheenjohtaja toimi myös sen sihteerinä.

Työryhmä kokoontui yhdeksän kertaa.

Työryhmä ehdottaa, että oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää muutettaisiin niin, ettei hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrän alentaminen viran puolesta enää edellyttäisi täysimääräisen korvausvelvollisuuden kohtuuttomuuden olevan ilmeistä. Lisäksi olisi jatkossa kuluvastuun kohtuullistamiseksi riittävää, jos yhden tai useamman kohtuullistamista puoltavan tekijän painoarvo olisi kokonaisarvioinnissa kohtuullistamista vastaan puhuvien arviointiperusteiden painoarvoa suurempi. Tämä tarkoittaisi muun ohella sitä, että maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää voitaisiin alentaa myös tasavertaisten asianosaisten välillä.

Toiseksi työryhmä ehdottaa, että oikeudenkäymiskaareen otettaisiin säännös oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuudesta. Ehdotuksen mukaan oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi ennen muun kuin niin sanotun summaarisen riitaasian oikeudenkäyntiä antaa päämiehelleen arvio tämän oikeudenkäyntikulujen todennäköisestä määrästä käräjäoikeudessa, jos päämies on yksityishenkilö, jolle ei ole myönnetty oikeusapua ilman omavastuusuutta. Oikeudenkäyntiasiamiehellä tai -avustajalla olisi samanlainen velvollisuus myös muutoksenhakutuomioistuimessa.

Työryhmän mietintö ei ole oikeudenkäyntikuluarvion osalta yksimielinen. Mietintöön sisältyy eriävä mielipide, jossa katsotaan, ettei oikeudenkäyntikuluarviosta tulisi sääntää.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa mietintönsä kunnioittavasti oikeusministeriölle.

Helsingissä 11. päivänä huhtikuuta 2022

Jukka Siro

Lena Engstrand

Paula Helin

Nina Immonen

Jarkko Männistö

Satu Saarensola

Jari Suurla

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi oikeudenkäymiskaarta.

Ehdotuksen mukaan tuomioistuin voisi nykyistä lievemmin edellytyksin kohtuullistaa omasta aloitteestaan määrää, jolla riita-asian hävinnyt asianosainen velvoitetaan korvaamaan jutun voittaneen asianosaisen oikeudenkäyntikuluja.

Lisäksi ehdotetaan, että oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan tulisi antaa päämiehelle ennen laajan riita-asian oikeudenkäyntiä kirjallinen arvio tämän oikeudenkäyntikulujen todennäköisestä määrästä, jos päämies olisi yksityishenkilö, jolle ei ole myönnetty oikeusapua ilman omavastuusuutta.

Ehdotettu laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.5.2023.

1 Asian tausta ja valmistelu

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa on asetettu tavoitteeksi oikeusturvan saatavuus taloudellisesta ja yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta. Eräinä keinoina tähän pääsemiseksi hallitusohjelmassa on mainittu oikeudenkäyntien kustannusten alentaminen ja oikeudenkäyntikulujen määrätymisperusteiden selvittäminen muun muassa kuluriskin alentamiseksi (Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma 10.12.2019: Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta, Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31, s. 87–88).

Oikeusministeriö on tilannut Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutilta selvityksen vaadittujen ja tuomittujen oikeudenkäyntikulujen määristä laajoissa riita-asioissa ja siitä, miten ne ovat viime aikoina kehittyneet. Käräjäoikeuksissa alkuvuonna 2019 pääkäsitellyssä ratkaistuihin riita-asioihin pohjautuva selvitys on julkaistu syyskuussa 2020 (Laura Sarasoja – Chris Carling, Oikeudenkäyntikulut pääkäsitellyssä ratkaistuissa riita-asioissa 2019, Edilex 2020/36).

Oikeusministeriössä on laadittu keväällä 2021 arviomuistio, jossa selvitetään oikeudenkäyntikulujen määrätymisperusteita ja esitetään keinoja kuluriskin alentamiseksi riita-asioissa (Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa. Arviomuistio. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:16).

Arviomuistio oli kevätkesällä 2021 lausuntokierroksella. Arviomuistiosta saaduista 37 lausunnosta on laadittu tiivistelmä (Arviomuistio oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:38).

Oikeusministeriö asetti 29.11.2021 tämän mietinnön laatineen työryhmän arvioimaan, kuinka oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää tulisi muuttaa, jotta asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää alennettaisiin kohtuuttomuustilanteissa viran puolesta nykyistä useammin. Lisäksi työryhmän tehtävänä oli arvioida, tulisiko säätää siitä, että oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi ennen oikeudenkäyntiä antaa päämiehelleen arvio asiassa mahdollisesti aiheutuvista oikeudenkäyntikuluista. Työryhmän tuli tehdä tarpeellisiksi katsomansa säädösehdotukset ja laatia mietintönsä hallituksen esityksen muotoon.

Asiaa koskevat lainvalmisteluasiakirjat ovat valtioneuvoston hankeikkunassa osoitteessa <https://oikeusministerio.fi/hankeet-ja-saadossalvvalmistelu> tunnuksella OM007:00/2021.

2 Nykytila ja sen arviointi

2.1 Oikeudenkäyntikulujen korvaamista riita-asiassa koskeva lainsäädäntö

Oikeudenkäynnistä asianosaiselle aiheutuvia kustannuksia sanotaan oikeudenkäyntikuluiksi. Oikeudenkäyntikuluja aiheutuu oikeudenkäyntimaksusta, korvauksista asianosaisen nimeämille todistajille ja asiantuntijoille, asianosaisen omista kuluista kuten matkakustannuksista oikeuspaikalle ja asianosaisen oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan palkkiosta. Näistä viimeksi mainitun merkitys on tavallisesti suurin.

Jos riita-asian asianosaisella ei ole oikeutta valtion varoista maksettavaan oikeusapuun, hän vastaa itse omista oikeudenkäyntikuluistaan. Jos hän kuitenkin voittaa asian, hänellä on lähtökohtaisesti oikeus saada vastapuoleltaan korvaus oikeudenkäyntikuluistaan. Hävinneen asianosaisen näkökulmasta tämä merkitsee, että hän joutuu maksamaan omien oikeudenkäyntikulujensa lisäksi vastapuolensa oikeudenkäyntikulut.

Oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta riita-asiassa säädetään oikeudenkäymiskaaren 21 luvussa. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n pääsäännön mukaan asianosainen, joka häviää asian, on velvollinen korvaamaan kaikki vastapuolensa tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut, jollei muualla laissa toisin säädetä. Säännös ilmentää niin sanottua täyden korvauksen periaatetta, jonka mukaan oikeudenkäynnin hävinneen asianosaisen tulee lähtökohtaisesti maksaa myös voittajan oikeudenkäyntikulut kokonaisuudessaan. Täyden korvauksen periaatteella pyritään yhtäältä ohjaamaan ihmisten ja yhteisöjen käyttäytymistä, toisaalta korjaamaan vahingot, joita oikeuksiin pääseminen tai niiden puolustaminen aiheuttavat.

Korvattavia oikeudenkäyntikuluja ovat oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan oikeudenkäynnin valmistelusta ja asian tuomioistuimessa ajamisesta sekä asiamiehen tai avustajan palkkiosta aiheutuneet kustannukset. Korvausta suoritetaan myös oikeudenkäynnin asianosaiselle aiheuttamasta työstä ja oikeudenkäyntiin välittömästi liittyvästä menetyksestä.

Hävinneen asianosaisen kuluvastuu rajoittuu tarpeellisista toimenpiteistä johtuneisiin kohtuullisiin kustannuksiin. Tarpeellisia ovat vain toimenpiteet, jotka ovat olleet oikeudenkäynnin kannalta aiheellisia. Arvioitaessa toimenpiteen tarpeellisuutta merkitystä

on sillä, onko sille sen suorittamisen ajankohtana ollut objektiivisesti arvioiden perusteltu syy (HE 107/1998 vp s. 16). Tarpeellistenkin toimenpiteiden palkkiolaskutuksen tulee olla kohtuullinen (LaVM 26/1998 vp s. 3).

Oikeudenkäyntikuluvaatimus on luonteeltaan dispositiivinen. Se tarkoittaa, että asianosaisten on toisaalta vaadittava kulukorvausta, ja toisaalta sitä, että tuomioistuimien on sidottu vastapuolen myöntämiseen (HE 107/1998 vp s. 16).

Oikeudenkäymiskaaren 21 luku sisältää lukuisia poikkeuksia 1 §:n pääsäännöstä.

Ensinnäkin luvun 2 §:n mukaan asiassa, jossa sovinto ei ole sallittu, asianosaiset vastaavat itse oikeudenkäyntikuluistaan, jollei ole erityistä syytä velvoittaa asianosaista korvaamaan osaksi tai kokonaan vastapuolensa oikeudenkäyntikulut. Kysymys on asioista, joissa oikeusseuraamusta, kuten juridista isyyttä taikka lapsen huoltoa ja tapamisoikeutta, ei voida saada pätevästi aikaan pelkästään asianosaisten välisellä sopimuksella, vaan oikeusseuraamus edellyttää tuomioistuimen myötävaikutusta.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 3 § koskee osavoittotilanteita. Jos samassa asiassa on esitetty useita vaatimuksia, joista osa ratkaistaan toisen ja osa toisen hyväksi, he saavat pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan, jollei ole syytä velvoittaa asianosaista korvaamaan niitä osaksi vastapuolelle. Jos sillä, minkä asianosainen on hävinnyt, on vain vähäinen merkitys asiassa, hänen tulee saada täysi korvaus kuluistaan. Laki on sama, milloin asianosaisen vaatimus hyväksytään ainoastaan osaksi. Tällöin asianosaiselle voidaan kuitenkin tuomita täysi korvaus kuluistaan myös siinä tapauksessa, että hänen vaatimuksensa hyväksymättä jäänyt osa koskee ainoastaan harkinnanvaraista seikkaa, jolla ei ole sanottavaa vaikutusta asianosaisten oikeudenkäyntikulujen määrään.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 4 §:n 1 momentissa säädetään kuluvastuusta tarpeettomassa oikeudenkäynnissä. Jos voittanut asianosainen on aloittanut oikeudenkäynnin ilman, että vastapuoli on antanut siihen aihetta, taikka muutoin tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut tarpeettoman oikeudenkäynnin, hän on velvollinen korvaamaan vastapuolensa oikeudenkäyntikulut, jollei asiassa ilmenneisiin seikkoihin nähden ole aihetta määrätä, että kumpikin asianosainen saa pitää oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 4 §:n 2 momentti koskee tuntemattoman seikan vaikutusta. Jos seikka, josta asian lopputulos aiheutui, ei ennen oikeudenkäyntiä ollut hävinneen asianosaisen tiedossa eikä hänen olisi pitänytkään olla siitä tietoinen, tuomioistuin voi määrätä, että asianosaisten on pidettävä oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 5 §:ssä säädetään oikeudenkäynnin pitkittämisen merkityksestä. Jos asianosainen on jäämällä pois tuomioistuimesta, jättämällä noudattamatta tuomioistuimen antamia määräyksiä tai esittämällä väitteen, jonka hän on tiennyt tai hänen olisi pitänyt tietää aiheettomaksi, taikka muutoin oikeudenkäyntiä pitkittämällä velvollisuuden vastaisella menettelyllään tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut toiselle asianosaiselle kustannuksia, hän on velvollinen korvaamaan sellaiset kustannukset riippumatta siitä, kuinka oikeudenkäyntikulut muutoin on korvattava.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 6 § täydentää 4 ja 5 §:ää. Sen mukaan asianosaisen edustaja, asiamies tai avustaja, joka 4 tai 5 §:ssä tarkoitettulla tavalla tahallisesti tai huolimattomuudesta on aiheuttanut toiselle asianosaiselle tässä luvussa tarkoitettuja oikeudenkäyntikuluja, voidaan velvoittaa, sen jälkeen kun hänelle on varattu tilaisuus tulla kuulluksi, yhteisvastuullisesti asianosaisen kanssa korvaamaan kyseiset kulut.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 a §:n mukaan silloin, jos asia on ollut oikeudellisesti niin epäselvä, että hävinneellä asianosaisella on ollut perusteltu syy oikeudenkäyntiin, tuomioistuin voi määrätä, että asianosaiset osaksi tai kokonaan vastaavat itse oikeudenkäyntikuluista. Korkein oikeus on katsonut, että voittaneen asianosaisen oikeudenkäyntikuluvaatimus voidaan pykälän nojalla hylätä, vaikka hävinnyt asianosainen ei vetoaisikaan oikeudelliseen epäselvyyteen, kunhan hänen lausumistaan voidaan päätellä hänen vastustaneen vastapuolensa oikeudenkäyntikuluvaatimusta (KKO 2005:15).

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b § koskee tilannetta, jossa kuluvastuu osoittautuu ilmeisen kohtuuttomaksi. Pykälän nojalla tuomioistuin voi viran puolesta alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää, jos asianosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut huomioon ottaen oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys olisi kokonaisuutena arvioiden ilmeisen kohtuutonta. Tätä lainkohtaa tarkastellaan lähemmin seuraavassa jaksossa.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 c koskee oikeudenkäyntikuluja velkomus- ja häätöasioissa, jotka ratkaistaan oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 13 tai 14 §:n nojalla valmistelua jatkamatta yksipuolisella tuomiolla. Näissä asioissa tuomioistuimen tulee viran puolesta arvioida vastapuolen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrä ottaen huomioon haastehakemuksen edellyttämä tarpeellisen työn määrä, saatavan suuruus ja välttämättömät kulut.

Oikeusministeriö on antanut asetuksen vastapuolen maksettavaksi tuomittavista oikeudenkäyntikuluista oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 c §:ssä tarkoitetuissa asi-

oissa (1311/2001). Asetuksen mukaan vastaajan maksettavaksi vaaditut oikeudenkäyntikulut tuomitaan korkeintaan velan pääoman mukaan määräytyvän taksan määräisinä ja eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta oikeudenkäyntikulujen tosiasiallisesta määrästä riippumatta. Tällä hetkellä taksat vaihtelevat 50 euron ja 160 euron välillä lisättynä oikeudenkäyntimaksulla.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 d §:n mukaan oikeudenkäyntikulut tuomitaan 8 c §:n mukaisesti myös asuinhuoneistoa koskevassa huoneenvuokra-asiassa. Jos siihen on painavia syitä eikä asiaa ratkaista oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 13 tai 14 §:n nojalla valmistelua jatkamatta yksipuolisella tuomiolla, asianosainen voidaan velvoittaa suorittamaan vastapuolen oikeudenkäyntikuluja 8 c §:ssä säädettyä enemmän.

Oikeudenkäyntikuluja muutoksenhaussa koskee oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 16 §. Sen 1 momentin mukaan haettaessa muutosta alemman tuomioistuimen päätökseen, velvollisuus korvata oikeudenkäyntikulut ylemmässä tuomioistuimessa on määrättävä sen mukaisesti, mitä muutoksenhakumenettelyssä on tapahtunut ja onko asianosainen voittanut vai hävinnyt muutoksenhaun.

Näiden säännösten lisäksi oikeudenkäymiskaaren 21 luvussa säädetään oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta eräissä erityistilanteissa.

Oikeudenkäymiskaaren 21 lukua sovelletaan riita-asioiden lisäksi eräiden muiden asioiden käsittelyssä. Näitä ovat esimerkiksi hakemusasiat (oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 13 §), asianomistajan yksin ajamat rikosasiat (oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 9 luvun 8 §), eräät markkinaoikeudessa käsiteltävät asiat (oikeudenkäynnistä markkinaoikeudessa annetun lain (100/2013) 4 luvun 17 § ja 5 luvun 16 §) sekä konkurssiin asettamista ja muut konkurssia koskevat asiat (konkurssilain (120/2004) 7 luvun 14 §). Tarkempi selonteko tästä lainsäädännöstä sisältyy oikeusministeriössä laadittuun arviomuistioon oikeudenkäyntikuluista (Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa. Arviomuistio. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:16, s. 28–30).

2.2 Korvattavien oikeudenkäyntikulujen kohtuullisuuden arvioiminen

Korvattavien oikeudenkäyntikulujen kohtuullisuutta arvioidaan oikeudenkäyntikuluista päätettäessä oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n ja 8 b §:n nojalla.

Oikeudenkäyntikuluratkaisu tehdään ensisijaisesti oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n perusteella. Pykälän mukaan asianosainen, joka häviää asian, on velvollinen korvaamaan kaikki vastapuolensa tarpeellisista toimenpiteistä johtuvat kohtuulliset oikeudenkäyntikulut, jollei muualla laissa toisin säädetä. Tässä vaiheessa arvioidaan sitten, ovatko voittaneen asianosaisen tarpeellisista toimenpiteistä johtuneet oikeudenkäyntikulut kohtuullisia.

Lain esitöiden mukaan 1 §:n mukaisessa kohtuullisuusharkinnassa arvioidaan, vastaako palkkioveloitus sekä tunnilta veloittavan markkamäärän että toimenpiteen vaatiman tuntimäärän osalta kulloisenkin toimenpiteen vaatimaa työn laatua ja määrää. Esimerkiksi asiamiehen laskuttaman oikeudellisesti vaikean haastehakemuksen laatimiseen käytetyn ajan kohtuullinen tuntiveloitus on kokonaan eri suuruusluokkaa kuin saman asiamiehen vaikkapa käsittely- tai neuvotteluajankohdista sopimiseen käyttämän ajan veloitus. Asiamiehen kulujen ja palkkion osalta tarpeellisten toimenpiteiden ja kohtuullisten oikeudenkäyntikulujen arvioinnin tulee suhteutua kulloisenkin yksittäisen asian erityispiirteisiin, mutta yleensä myös asian vaikeuteen, asiamiehen suorittaman työn määrään ja laatuun sekä samanlaisissa asioissa yleensä käytettyyn laskutukseen (HE 107/1998 vp s. 16).

Kysymys oikeudenkäyntikuluista on kuitenkin dispositiivinen eli sellainen, josta asianosaiset voivat sopia. Sen vuoksi tuomioistuin on sidottu vastapuolen myöntämiseen (HE 107/1998 vp s. 16). Jos hävinnyt asianosainen on myöntänyt vastapuolensa oikeudenkäyntikuluvaatimuksen määrältään oikeaksi, hänet lähtökohtaisesti veloitetaan suorittamaan vaaditut oikeudenkäyntikulut voittaneelle asianosaiselle vaatimuksen mukaisena, eikä oikeudenkäyntikulujen kohtuullisuutta arvioida oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:n perusteella. Vuonna 2019 käräjäoikeudessa pääkäsitellyssä ratkaistuissa riita-asioissa hävinnyt asianosainen riitautti voittaneen asianosaisen oikeudenkäyntikuluvaatimuksen vain noin kolmanneksessa jutuista (Sarasoja – Carling 2020, s. 66).

Oikeudenkäyntikulujen kohtuullisuutta voidaan kuitenkin aina arvioida myös oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n nojalla. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n mukaan silloin, jos asianosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut huomioon ottaen oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys olisi kokonaisuutena arvioiden ilmeisen kohtuutonta, tuomioistuin voi viran puolesta alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b § merkitsee poikkeusta oikeudenkäyntikulukysymyksen dispositiivisuudesta, sillä tuomioistuin voi sen nojalla kohtuullistaa oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta viran puolesta eli omasta aloitteestaan. Asianosaisten tahdonilmaisut eivät siis tässä harkinnassa sido tuomioistuinta.

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n mukaisessa kohtuullisuusarvioinnissa on kysymys enemmän asianosaiseen kuin asiaan liittyvistä tekijöistä. Pykälän säätämiseen johtaneen hallituksen esityksen mukaan säännöksen soveltaminen tulisi kysymykseen poikkeustapauksissa ja edellyttäisi säännöksen sisältämien edellytysten täyttymistä kokonaisuutena arvioiden. Ilmeisen kohtuuttomuuden kokonaisarvioinnissa tulee punnita kaikkia laissa mainittuja edellytyksiä. Mikään niistä ei sinällään voi yksin synnyttää säännöksen tarkoittamaa kohtuuttomuutta. Säännös on tarkoitettu sovellettavaksi poikkeustilanteissa, esimerkiksi silloin, kun julkisyhteisö voittaa jutun sellaista kansalaista vastaan, jolla on ollut perusteltu syy oikeudenkäyntiin (HE 107/1998 vp s. 13–14 ja 20).

Lakivaliokunta on katsonut, että oikeudenkäyntikuluja tulee pykälän nojalla viran puolesta kohtuullistaa, jos asianosaisella on ollut perusteltu kanta, jonka hän lopulta häviää, oikeudenkäynnin vastapuolet eivät ole tasavertaisia keskenään, esimerkiksi yksityinen kuluttaja ja suuri vakuutusyhtiö, ja asialla on todellista merkitystä hävinneelle osapuolelle (LaVM 26/1998 vp s. 5).

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n sanamuodon mukaan tuomioistuin ”voi” kohtuullistaa oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta sen ollessa ilmeisen kohtuuton. Lainkohdan esitöiden mukaan tuomioistuimen kuitenkin ”tulee” alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää, jos pykälän soveltamis-edellytykset täyttyvät (HE 107/1998 vp s. 21 ja LaVM 26/1998 vp s. 5).

Korvattavien oikeudenkäyntikulujen kohtuullistaminen oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n nojalla on harvinaista.

Korkein oikeus on vain harvoissa ratkaisuisa pitänyt oikeudenkäyntikulujen täysimääräistä korvausvelvollisuutta oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ssä tarkoitetulla tavalla ilmeisen kohtuuttomana. Tällainen on kuitenkin esimerkiksi ratkaisu KKO 2004:23. Siinä ravintolan kokki oli työssään saanut sähköiskun yleiskoneesta, jonka pistotulppa oli kytketty virheellisesti. Kokille oli aiheutunut vaikea-asteinen traumaperäinen stressireaktio. Kytkennän suorittanut elinkeinonharjoittaja veloitettiin suorittamaan kokille korvausta kipuun ja särkyyn rinnastettavasta kärsimyksestä.

Korkein oikeus katsoi, että kokilla oli ollut työsuojeluviranomaisen kannanoton perusteella aihetta olettaa, että myös hänen työnantajansa olisi vastuussa hänelle työssä aiheutuneesta vammautumisesta. Kokin kanne työnantajansa vastaan oli kuitenkin hylätty. Korkein oikeus otti huomioon oikeudenkäyntiin johtaneet seikat sekä asian taloudellisen merkityksen kokille ja katsoi, että tämänlaatuisessa asiassa olisi ilmeisen kohtuutonta velvoittaa hänet työntekijänä korvaamaan hänen työnantajayhtiönsä oikeudenkäyntikulut asiassa. Korkein oikeus vapautti kokin kaikesta vastapuolensa oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta.

Sen sijaan esimerkiksi ratkaisussa KKO 2005:91 korkein oikeus päätyi toiseen lopputulokseen. Ratkaisussa konkurssiin menneen kalanviljelylaitoksen työntekijä oli nostanut kanteen häntä konkurssiin liittyviä saatavia koskevassa riidassa avustanutta lakiasiantoimistoa vastaan katsoen, että toimisto oli menetellyt huolimattomasti, kun se oli jättänyt eräitä kanteita nostamatta eikä ollut tehnyt hänen puolestaan palkkaturvahakemusta. Työntekijä oli hävinnyt riidan lakiasiantoimistoa vastaan.

Korkein oikeus katsoi, että oikeudenkäyntiin johtaneet seikat puolsivat vain heikosti jos ollenkaan kuluvasvuun kohtuullistamista. Oli harkinnanvaraista, olisiko palkkaturva-asia pitänyt jättää asiamiehen huolellisen ja perusteellisen selvityksen varaan vai olisiko siinä pitänyt edetä kanteen nostamiseen asti. Työntekijän ja pienen lakiasiantoimiston taloudellisessa asemassa ei ollut sellaista eroa, että se olisi puoltanut kohtuullistamista tai puhunut sitä vastaan. Asian merkitys puolsi kohtuullistamista, koska kyse oli ollut huomattavasta palkkasaatavasta, johon työntekijä oli riidatta ollut oikeutettu. Asiaa kokonaisuutena arvostellen korkein oikeus antoi suurimman painon oikeudenkäyntiin johtaneille syille ja katsoi, ettei työntekijän maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää tullut alentaa oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n nojalla.

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistaminen oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n perusteella on harvinaista myös alemmissa oikeusasteissa. Vuonna 2019 käräjäoikeudessa pääkäsitellyssä ratkaistuissa riita-asioissa kuluvasvuuta kohtuullistettiin säännöksen nojalla kolmessa prosentissa juttuja. Tyyppitilanteessa jutun hävinnyt kantaja oli yksityishenkilö, joka oli hävinnyt riidan vakuutusyhtiötä tai työnantajaansa vastaan. Maksettavaksi tuomittavaa määrää alennettiin 29–100 prosenttia. Vastapuolen oikeudenkäyntikulujen määrä ei ollut kaikissa tilanteissa erityisen suuri, vaan lainkohtaa sovellettiin myös keskimääräisiä pienempiin oikeudenkäyntikuluvaatimuksiin (Sarasoja – Carling 2020, s. 70–71; ks. myös Satu Saarensoja, Oikeudenkäyntikulut ja kohtuullisuus. Tutkimus kulujen jakautumisesta taloudellisesti tai muutoin eriarvoisten asianosaisten kesken, Helsinki 2017, s. 271–273 ja 294).

2.3 Oikeudenkäyntikulujen korvaaminen ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti

Oikeusturvasta säädetään *perustuslain* (731/1999) 21 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Pykälän 2 momentin mukaan

käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Perustuslain 2 momentin luettelo oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osa-alueista ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi. Toisaalta se ei estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia näihin oikeussuojatakeisiin, kunhan kyseiset poikkeukset eivät muuta oikeussuojatakeiden asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäisessä tapauksessa vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (HE 309/1993 vp s. 74).

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että oikeusturvan takeisiin hallinnollista rangaistusseuraamusta koskevassa oikeudenkäynnissä voidaan katsoa kuuluvan myös oikeus saada kohtuullinen korvaus oikeudenkäyntikuluista, jos seuraamusta koskeva vaatimus hylätään lainvastaisena. Seuraamusvaatimuksen kohteena olevan oikeusturvaa olisi omiaan heikentämään se, jos hän joutuisi itse vastaamaan oikeudenkäyntikuluistaan myös tässä tilanteessa (PeVL 12/2019 vp s. 9).

Oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä on määräyksiä myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa, kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan sisältöä on täsmennetty ja kehitetty Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä. Ihmisoikeustuomioistuin on muun ohella katsonut, että artiklan takaamaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sisältyy myös oikeus saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi (esim. suuren jaoston ratkaisu *Zubac v. Kroatia* 5.4.2018, kohta 76, ja täysistunnon ratkaisu *Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta* 21.2.1975, kohta 35). Tuomioistuimeen pääsyn tehokas varmistaminen saattaa joissain olosuhteissa edellyttää esimerkiksi sitä, että valtio tarjoaa oikeusapua myös riita-asian asianosaiselle, vaikka siitä ei säädetäkään ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdassa (*Airey v. Irlanti* 9.10.1979, kohta 26).

Oikeutta saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi voidaan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan rajoittaa. Oikeuden tulee silti tällöinkin olla tehokas ja käytännöllinen, ei teoreettinen ja illusorinen (esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuren jaoston

ratkaisu Zubac v. Kroatia 5.4.2018, kohdat 77–78, Bellet v. Ranska 4.12.1995, kohta 36 ja täysistunnon ratkaisu Golder v. Yhdistynyt kuningaskunta 21.2.1975, kohta 38).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että sääntöä, jonka mukaan hävinneen asianosaisen tulee korvata voittaneen asianosaisen oikeudenkäyntikulut, on mahdollista pitää tuomioistuimeen pääsyn rajoituksena. Syy on se, että tämä niin sanottu häviö maksaa -periaate vaikuttaa asianosaisten tosiasiallisiin mahdollisuuksiin esittää vaatimuksia oikeudenkäynnissä. Se ei kuitenkaan itsessään ole ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan vastainen. Säännön arvioinnissa 6 artiklan kannalta on kiinnitettävä huomiota siihen, pyritäänkö sillä hyväksyttävään päämäärään ja onko se oikeassa suhteessa päämäärään nähden.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että häviö maksaa -periaatteen taustalla on pyrkimys välttää turhilta oikeudenkäynneiltä ja kohtuuttoman korkeilta oikeudenkäyntikuluilta. Se ehkäisee perusteettomia kanteiden nostamista ja liioiteltujen vaatimusten esittämistä. Periaatteen voidaan siten yleisesti ottaen katsoa osaltaan takaavan hyvän oikeudenhoidon ja suojelevan toisten asianosaisten oikeuksia. Näitä voidaan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan pitää hyväksyttävänä tarkoituksena rajoittaa pääsyä oikeuteen.

Hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrä on kuitenkin tekijä, joka tulee ottaa huomioon arvioitaessa rajoituksen suhteellisuutta. Liian suuret kustannukset voivat merkitä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa kiellettyä estettä saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi (Klaur v. Kroatia 18.7.2013, kohdat 78–85 ja Stankov v. Bulgaria 12.7.2007, kohdat 50–52; häviö maksaa -periaatteesta omaisuudensuojan näkökulmasta vastaavasti Cindrić ja Bešlić v. Kroatia 6.9.2016, kohdat 94–98).

Euroopan neuvoston ministerikomitea on antanut suosituksen toimenpiteistä oikeuden saatavuuden edistämiseksi (Recommendation No. R (81) 7 of the Committee of Ministers to Member States on Measures Facilitating Access to Justice). Sen 14 kohdan mukaan oikeudenkäynnin voittaneen asianosaisen tulisi muissa kuin erityisissä olosuhteissa saada hävinneeltä asianosaiselta korvaus kohtuullisista oikeudenkäyntikulustaan. Suosituksen selitysmuistion kohdan 54 mukaan jäsenvaltioiden tulisi määrittellä kansallisessa lainsäädännössään nämä erityiset olosuhteet, joissa tuomioistuimet voivat poiketa pääsäännöstä (Explanatory Memorandum on Recommendation No. R (81) 7).

Lisäksi suosituksen 13 kohdan mukaan juristien palkkioiden määrää oikeudenkäynnissä tulisi jotenkin kontrolloida. Kohtaan liittyvän selitysmuistion kohdan 50 mukaan on tärkeää, että asiakkaalle kerrotaan etukäteen, niin hyvin kuin se on mahdollista, oikeudenkäyntikulujen todennäköisestä määrästä, erityisesti juristien palkkioista.

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti on turvattu myös *kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklassa*. Sen 1 kappaleen mukaan päätettäessä henkilön oikeuksistaan tai velvoituksiaan riita-asiassa jokaisella on oikeus rehelliseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetun toimivaltaisen, riippumattoman ja puolueettoman tuomioistuimen edessä.

Yleissopimusta valvova YK:n ihmisoikeuskomitea on katsonut, että olisi yleissopimuksen 14 artiklan 1 kappaleen kannalta ongelmallista, jos tuomioistuin tai muu viranomaisen asettaisi yksilölle sellaisen kuluvaluun, että hänen pääsynsä tuomioistuimeen voisi tosiasiallisesti estyä (Leonard John Lindon v. Australia 25.11.1998, Communication No. 646/1995, kohta 6.4 ja Y.B. v. Venäjä 23.4.2014, Communication No. 1983/2010, kohta 9.4).

Ihmisoikeuskomitea on katsonut Suomen rikkoneen yleissopimuksen 14 artiklan 1 kohtaa saamelaisiin oikeuksiin liittyvässä asiassa, jossa hovioikeus oli velvoittanut kantajat korvaamaan valtion viranomaisen oikeudenkäyntikulua (Äärelä ja Näkkäläjärvi v. Suomi 7.11.2001, Communication nro 779/1997).

Asiassa kantajat olivat vaatineet poronhoito-alueelle suunniteltujen hakkuiden kieltämisestä. Kanne oli osittain menestynyt käräjäoikeudessa, mutta hovioikeus oli hylännyt sen kokonaan ja velvoittanut kantajat korvaamaan vastapuolensa Metsähallituksen oikeudenkäyntikulua yhteisvastuullisesti noin 74 000 markalla. Vaikka Metsähallitus vaati kuluja lopulta vain 20 000 markkaa, sekin vastasi valtaosaa kantajien verotettavista tuloista. Kantajat katsoivat tämän rikkoneen yleissopimuksen 14 artiklan 1 kohtaa, koska ankara kuluvaluun käytännössä esti saamelaisia turvautumasta oikeussuojakeinoihin yleissopimuksessa turvattujen oikeuksiensa saamiseksi.

Ihmisoikeuskomitea totesi, että joustamaton sääntely, jonka mukaan jutun hävinnyt asianosainen tulee velvoittaa korvaamaan voittaneen asianosaisen kulut, voi vaikuttaa kielteisesti ihmisten kykyyn vaatia tuomioistuimissa yleissopimuksessa turvattuja oikeuksiaan. Tässä tapauksessa kantajat olivat saamelaisia yksityishenkilöitä, joiden vaatimukset perustuivat vähemmistöjen oikeutta nauttia omasta kulttuuristaan koskevaan yleissopimuksen 27 artiklaan. Näissä olosuhteissa hovioikeuden ratkaisu velvoittaa kantajat korvaamaan Metsähallituksen oikeudenkäyntikulut huomattavalla määrällä merkitsi yleissopimuksen 14 artiklan 1 kohdan loukkausta, kun otettiin huomioon kuluvaluun merkitys kantajille ja tällaisen ratkaisun vaikutus vastaavassa asemassa olevien muiden mahdollisten kantajien pääsyyn tuomioistuimeen.

Ihmisoikeuskomitean ratkaisun arvioinnissa tulee huomata, että se liittyy vähemmistöjen oikeuksiin ja valtiota vastaan nostettuun kanteeseen. Laki on sittemmin muuttunut.

Oikeudenkäymiskaaren 21 lukuun vuonna 1999 tehtyjen muutosten ansiosta kulukysymystä on ihmisoikeuskomiteankin mukaan mahdollista harkita tapauskohtaisemmin kuin puheena olleessa asiassa.

2.4 Oikeudenkäyntikulujen määrä

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa ja sittemmin Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa on tehty tutkimuksia oikeudenkäyntikulujen määrästä kärjäoikeudessa pääkäsitelyssä ratkaistuissa riita-asioissa vuosina 1995, 2004, 2008 ja 2019. Tutkimukset sisältävät tietoja sekä asianosaisten oikeudenkäyntikuluvaatimuksista että määrästä, jotka kärjäoikeus on velvoittanut hävinneen asianosaisen maksamaan voittaneelle asianosaiselle korvauksena tämän oikeudenkäyntikulusta (Laura Sarasoja – Chris Carling, Oikeudenkäyntikulut pääkäsitelyssä ratkaistuissa riita-asioissa 2019, Edilex 2020/36).

Vuonna 2019 pääkäsitelyssä ratkaistuissa riita-asioissa kantajien oikeudenkäyntikuluvaatimusten mediaani kärjäoikeudessa oli 9 213 euroa ja vastaajien 10 246 euroa. Kuluvaatimusten keskiarvot olivat kantajien osalta 14 884 euroa ja vastaajien osalta 17 513 euroa. Vaatimusten yhteenlaskettu määrä ylitti riidan intressin kahdessa viidestä riita-asiasta (Sarasoja – Carling 2020, s. 36 ja 39).

Edellä mainitut määrät koskevat myös tapauksia, joissa asianosaiselle oli myönnetty oikeusapua. Näissä tilanteissa oikeudenkäyntikulut jäävät pienemmiksi kuin asianosaisen maksaessa oikeudenkäyntikulunsa itse. Oikeusapua saaneiden asianosaisten oikeudenkäyntikuluvaatimusten mediaanit olivatkin selvästi pienempiä (kantajilla 3 383 euroa ja vastaajilla 2 128 euroa) kuin niillä asianosaisilla, jotka eivät saaneet oikeusapua (kantajilla 10 824 euroa ja vastaajilla 12 028 euroa) (Sarasoja – Carling 2020, s. 37 ja 77).

Riita-asian hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittujen oikeudenkäyntikulujen mediaani oli 7 235 euroa. Jos tarkastellaan vain yksityishenkilöiden välisiä riitoja, joissa kummallekaan asianosaiselle ei ollut myönnetty oikeusapua, tuomittujen oikeudenkäyntikulujen mediaani oli 10 553 euroa. Määrät vaihtelevat suuresti asian laadusta riippuen. Suurimmillaan maksettavaksi tuomitut oikeudenkäyntikulut olivat kiinteää omaisuutta koskevissa asioissa, joissa niiden mediaani oli yli 20 000 euroa, ja pienimmillään perheoikeudellisissa ja huoneenvuokraa koskevissa asioissa, joissa niiden mediaani oli noin 4 000 euroa (Sarasoja – Carling 2020, s. 59–63).

Tiedot koskevat käräjäoikeudessa pääkäsittelyssä ratkaistuja asioita. Määrät eivät siten sisällä muutoksenhaussa aiheutuneita oikeudenkäyntikuluja. Toisaalta ne eivät kata juttuja, jotka on ratkaistu käräjäoikeudessa pääkäsittelyä toimittamatta.

Oikeudenkäyntikulujen määrää koskevia tutkimuksia on tehty vuodesta 1995 alkaen. Oikeudenkäyntikulut käräjäoikeudessa pääkäsittelyssä ratkaistuissa riita-asioissa ovat tänä aikana kasvaneet suuresti. Sekä oikeudenkäyntikuluvaatimusten että tuomittujen oikeudenkäyntikulukorvausten elinkustannusindeksillä korjatut määrät olivat vuonna 2019 suunnilleen 2,5 kertaa suuremmat kuin 24 vuotta aikaisemmin. Kehitystä voi tosin osaltaan selittää se, että vaikka riita-asioita tulee nykyään vireille suunnilleen yhtä paljon kuin 20 vuotta sitten, pääkäsittelyssä ratkaistujen juttujen osuus kaikista riita-asioista on laskenut 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen noin 30 prosentista noin 20 prosenttiin (Sarasoja – Carling 2020, s. 8–9, 40, 60 ja 63). Oikeudenkäyntikulujen kasvun syitä ei ole tarkemmin tutkittu.

Oikeudenkäyntikuluriskin voidaan arvioida vaikuttaneen siihen, että Suomessa käsitellään tuomioistuimissa vähemmän riitaisia siviili- ja kauppaoikeudellisia asioita kuin muualla Euroopassa ja lähialueilla. Euroopan neuvoston pysyvän Cepej-komitean (European Commission for the Efficiency of Justice) 50 oikeusjärjestystä kattavan tutkimuksen mukaan vähiten tällaisia asioita oli Suomessa, ainoastaan 0,1 juttua sataa asukasta kohti, kun kaikkien tutkittujen oikeusjärjestysten keskiarvo oli 2,4. Euroopan unionin jäsenvaltioista toiseksi vähiten riita-asioita oli Ruotsissa, missä niitä tuli vireille kuusi kertaa enemmän kuin Suomessa (European Judicial Systems, CEPEJ Evaluation Report 2020, s. 112).

2.5 Arvion antaminen oikeudenkäyntikulujen määrästä

Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana voi toimia vain asianajaja, julkinen oikeusavustaja ja luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja. Heistä säädetään laissa asianajajista (496/1958), laissa valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä (477/2016) ja laissa luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista (715/2011).

Asianajajien ja julkisten oikeusavustajien tulee noudattaa hyvää asianajajatapaa. Sen tarkemmasta sisällöstä on määräyksiä muun muassa Suomen Asianajajaliiton hyväksymisissä hyvää asianajajatapaa koskevissa ohjeissa ja palkkio-ohjeessa.

Palkkio-ohjeen 2 kohdan mukaan asianajajan on asiakkaan pyynnöstä ilmoitettava tehtävää vastaanotettaessa palkkioperusteensa ja laskutuskäytäntönsä sekä arvioitava tehtävän tai sen osan hoitamisesta veloitettava palkkio. Kuluttajasuhteissa arvio on annettava arvonlisäverollisena. Arvio annetaan niillä tiedoilla, jotka ovat tuolloin asianajajan käytettävissä. Mikäli tehtävää hoidettaessa ilmenee, että arvioitu palkkio ylittyy, asianajajan on ilmoitettava siitä asiakkaalle.

Arvio on ohjeen mukaan annettava vain asiakkaan pyynnöstä, ja se koskee vain asianajajan palkkiota, ei oikeudenkäyntikulujen kokonaismäärää. Asianajajilla on kuitenkin yleinen lojaalisuusvelvollisuus asiakastaan kohtaan (hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden kohta 3.1). Siihen voidaan katsoa kuuluvan, että asianajaja kertoo asiakkaalleen oikeudenkäynnistä aiheutuvista kustannuksista. Asianajajien valvontalautakunta on katsonut, että asianajajan tulee valita asiakkaalleen kustannustehokas tapa hoitaa toimeksiantoa ja välttää tarpeettomia kustannuksia. Asianajajan tulee tarvittaessa ohjata asiakastaan asian vaatima ajankäyttö, kustannustehokkuus ja todennäköinen lopputulos huomioiden (KKO 2019:11, kohta 36).

Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet ja palkkio-ohje eivät koske luvan saaneita oikeudenkäyntiavustajia. Heidän velvollisuksistaan säädettyä on kuitenkin pyritty asiallisesti samaan lopputulokseen kuin hyvää asianajajatapaa koskevissa ohjeissa (HE 318/2010 vp s. 31). Luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain 8 §:n 1 momentin 1 kohdassa säädetäänkin hyvää asianajajatapaa koskevia ohjeita vastaavasti, että luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan tulee olla asiakkaalleen lojaali sekä parhaan kykynsä mukaan valvoa asiakkaansa etua ja oikeutta. Siten myös luvan saaneilla oikeudenkäyntiavustajilla voidaan katsoa olevan velvollisuus kertoa asiakkaalleen oikeudenkäynnistä aiheutuvista kustannuksista.

Kuluttajasuhteissa noudatettaviksi tulevat myös kuluttajansuojalain (38/1978) säännökset. Kuluttajansuojalain 2 luvun 8 a §:n mukaan elinkeinonharjoittajan on ennen kulutushyödykesopimuksen tekemistä ilmoitettava kulutushyödykkeen kokonaishinta veroineen tai, jos täsmällistä hintaa ei hyödykkeen luonteen takia kohtuudella voida ilmoittaa, hinnan määräytymisen perusteet. Säännös soveltuu ainoastaan muuhun kuin koti- ja etämyyntiin, joista kuitenkin säädetään vastaavalla tavalla lain 6 luvun 9 §:ssä ja 11 §:ssä. Kulutushyödykkeellä tarkoitetaan myös asianajopalvelua. Sääntely perustuu niin sanottuun kuluttajaoikeusdirektiiviin (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/83/EU kuluttajan oikeuksista, neuvoston direktiivin 93/13/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 1999/44/EY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 85/577/ETY ja Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 97/7/ETY kumoamisesta).

Kun kysymys on avustamisesta oikeudenkäynnissä, palvelun täsmällistä hintaa ei lähtökohtaisesti voida kohtuudella ilmoittaa etukäteen. Sen vuoksi asianajajatoiminnan

harjoittajien osalta riittävää yleensä on, että kuluttaja-asiakkaalle ilmoitetaan palvelun hinnan määräytymisen perusteet. Käytännössä se tarkoittaa tuntiveloituksen ilmoittamista.

Kuluttajansuojalain 2 luvun 8 a § koskee tietojen antamista ennen kulutushyödykesopimuksen tekemistä. Kuluttajansuojalaissa ei säädetä nimenomaisesti siitä, mitä tietoja palvelun lopullisesta hinnasta elinkeinonharjoittajan on sopimussuhteen kestäessä annettava kuluttajalle, jos kokonaishintaa ei ole voitu ilmoittaa ennen sopimuksen tekemistä. Lain 2 luvun 7 §:n 1 momentin mukaan asiakassuhteessa ei kuitenkaan saa jättää antamatta sellaisia asiayhteys huomioon ottaen olennaisia tietoja, jotka kuluttaja tarvitsee kulutushyödykkeeseen liittyvän päätöksen tekemiseksi ja joiden puuttuminen on omiaan johtamaan siihen, että kuluttaja tekee päätöksen, jota hän ei olisi riittävin tiedoin tehnyt.

Kuluttajasuhteissa sovelletaan myös kulutushyödykkeen hinnan ilmoittamista markkinoinnissa annettua valtioneuvoston asetusta (553/2013). Sen 5 §:n mukaan palveluntarjoajan on pidettävä esillä hinnasto liikehuoneistossa ja verkkosivustoilla, joilla harjoitetaan kaupankäyntiä. Hinnastossa on esitettävä myyntihinnat tai, jos täsmällisiä myyntihintoja ei voida esittää, tiedot myyntihintojen määräytymisperusteista. Hinnasto on esitettävä siten, että se on kuluttajan helposti havaittavissa, mahdollisuuksien mukaan myös liikehuoneiston ulkopuolelta.

Oikeusministeriön asettama työryhmä on ehdottanut säädettäväksi hinta-arviosta henkilöön kohdistuvissa palveluissa (Kuluttajan- ja asiakkaansuojan parantaminen henkilöön kohdistuvissa palveluissa, Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2020:3). Työryhmän mietinnön mukaan silloin, jos toimeksisaaja on tällaisessa palvelussa tilaajan pyynnöstä antanut arvion palvelusta perittävästä kokonaishinnasta, lopullinen hinta saa ylittää arvion enintään 15 prosentilla. Toimeksisaaja saa periä tilaajalta hinta-arvion ylittävän hinnanosan vain, jos arvion ylittämiseen on perusteltu syy ja arvion antamisen yhteydessä tilaajalle on selkeästi ilmoitettu mahdollisesta velvollisuudesta joutua maksamaan hinta-arviota suurempi hinta (ehdotettu kuluttajansuojalain 9 a luvun 25 §:n 2 momentti). Jos lopullinen hinta ylittää annetun hinta-arvion, toimeksisaajan on tilaajan pyynnöstä annettava kirjallisesti selvitys hinnan määräytymisestä ja siinä on mainittava myös syy, jonka vuoksi hinta-arvio on ylittynyt (ehdotettu kuluttajansuojalain 9 a luvun 26 §:n 2 momentti). Lisäksi toimeksisaajan on viipymättä ilmoitettava tilaajalle, jos palvelu ilmeisesti tulee selvästi kalliimmaksi kuin tilaaja on kohtuudella voinut odottaa. Hän ei saa suorittaa palvelua, ellei tilaaja ilmoituksen saatuaan nimenomaisesti ilmoita joka tapauksessa haluavansa palvelun suoritetuksi (ehdotettu kuluttajansuojalain 9 a luvun 5 §). Ehdotettu lainsäädäntö ei kuitenkaan koskisi asianajo- ja muita lakipalveluita (s. 50 ja 92).

Jo nykyisin kuluttajansuojalain 8 luvussa, joka koskee palveluksia, joiden sisältönä on irtaimeen esineeseen, rakennukseen, muuhun rakennelmaan tai kiinteään omaisuuteen kohdistuva työ tai muu suoritus, säädetään kuluttajalle annettavasta hinta-arviosta ja sen ylittämisestä. Luvun 24 §:n mukaan silloin, kun toimeksisaaja on antanut palveluksesta hinta-arvion, lopullinen hinta saa ylittää arvion enintään 15 prosentilla. Tilaaja ja toimeksisaaja voivat kuitenkin erikseen sopia siitä, kuinka paljon annettu hinta-arvio saadaan ylittää. Hinta-arvion katsotaan tarkoittavan palveluksesta perittävää kokonaishintaa, jollei toisin ole sovittu. Jos syntyy erimielisyys siitä, onko esitettyä rahamäärää pidettävä kiinteänä hintana, enimmäishintana, hinta-arviona vai suuntaantavana hintatietona, toimeksisaajan on näytettävä väitteensä toteen. Lisäksi toimeksisaajan on luvun 14 §:n mukaan ilmoitettava tilaajalle, jos palvelus ilmeisesti tulee huomattavasti kalliimmaksi kuin tilaaja on kohtuudella voinut odottaa. Jos hän ei näin tee, palveluksessa on virhe. Kuluttajansuojalain 8 luku on kuitenkin säädetty ennen kuin edellä kuvatut hinnan ilmoittamista koskevat säännökset on lisätty kuluttajansuojalakiin, eikä sääntelyn yhteensopivuutta näiden säännösten kanssa ole arvioitu.

Tietoa ei ole siitä, kuinka usein oikeudenkäyntiasiamiehet ja -avustajat arvioivat kuluttaja- tai muille asiakkailleen oikeudenkäynnissä aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen määriä, kuten ei siitäkään, millaisia oikeudenkäyntikulujen määrää koskevat arviot tällä hetkellä ovat.

Asianajajien valvontalautakunnasta saadun tiedon mukaan valvontalautakunnassa on jonkin verran tapauksia, joissa asiakas on kokenut oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan palkkion osoittautuvan suuremmaksi kuin hän on tältä saamiensa tietojen perusteella olettanut. Valvontalautakunta on kuitenkin suositellut palkkion alentamista vuosina 2015–2019 keskimäärin vain noin 14 palkkioriiita-asiassa vuodessa, ja niissä on voinut olla kysymys muustakin palkkioon liittyvästä erimielisyydestä. Kaikissa valvonta-asioissa jokin kurinpidollinen seuraamus määrättiin runsaassa kolmanneksessa jutuista (Valvontalautakunnan valvontakertomus 2019, s. 51).

Kuluttajariitalautakunnan ilmoituksen mukaan vuosina 2018–2021 lautakuntaan saapui vuosittain keskimäärin 12 juttua, jotka koskivat jollakin tavalla asianajajan tai luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan palkkiota. Tietoa ei ole siitä, kuinka suuri osa niistä liittyi oikeudenkäyntikulujen etukäteiseen arvioimiseen tai kuinka suuri osa niistä johti kuluttajalle myönteiseen ratkaisusuositukseen.

2.6 Nykytilan arviointi

Oikeudenkäyntikuluja koskevaa oikeudenkäymiskaaren 21 lukua uudistettiin viimeksi vuonna 1999. Taustalla oli havainto siitä, että riita-asiasta aiheutuvat oikeudenkäyntikulut olivat voimakkaasti nousseet. Sen arvioitiin johtaneen siihen, että riita-asian oikeudenkäynnistä aiheutui usein niin suuri taloudellinen riski, että siihen ei uskallettu ryhtyä. Uudistuksen keskeisimpänä tavoitteena olikin alentaa perustellusta syystä käynnistyneen oikeudenkäynnin osallisen kuluriskiä (HE 107/1998 vp s. 1 ja 13).

Uudistuksessa muun ohella lisättiin oikeudenkäymiskaaren 21 lukuun uusi 8 b §, jolla mahdollistettiin hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrän alentaminen viran puolesta, jos täysimääräinen oikeudenkäyntikuluvastuu olisi ilmeisen kohtuuton. Näin pyrittiin lisäämään tuomioistuimen harkintavaltaa kohtuullistaa vaadittujen oikeudenkäyntikulujen määrää (HE 107/1998 vp s. 13).

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b § antaa tuomioistuimelle mahdollisuuden viran puolesta puuttua oikeudenkäynnin hävinneen asianosaisen kuluvastuuseen. Sen nojalla voidaan alentaa hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää silloin, kun hävinnyt asianosainen on myöntänyt vastapuolensa oikeudenkäyntikuluvaatimuksen määrältään oikeaksi. Vuonna 2019 oikeusavun ulkopuolelle jääneiden kantajien oikeudenkäyntikuluvaatimusten mediaani käräjäoikeudessa pääkäsitellyssä ratkaistuissa riita-asioissa oli lähes 11 000 euroa ja vastaajien noin 12 000 euroa.

Oikeudenkäyntikuluvastuun kohtuullistaminen oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n nojalla on kuitenkin osoittautunut harvinaiseksi, mistä syystä se ei tällä hetkellä tehokkaasti estä kohtuuttomien kuluvastuutilanteiden aiheutumista. Tämän voidaan arvioida johtuvan siitä, että pykälän soveltamiskynnys on säädetty korkeaksi. Säännöksen esitöissä on lausuttu, että kohtuullistaminen voisi tulla kysymykseen silloin, kun asianosaisella on ollut perusteltu kanta, jonka hän lopulta häviää, oikeudenkäynnin vastapuolet eivät ole tasavertaisia keskenään, ja asialla on todellista merkitystä hävinneelle osapuolelle (LaVM 26/1998 vp s. 5). Yksikään pykälässä mainituista edellytyksistä ei voi yksin synnyttää säännöksen tarkoittamaa kohtuuttomuutta (HE 107/1998 vp s. 20). Lisäksi vaaditaan, että kohtuuttomuus on kokonaisuutena arvioiden ilmeistä. Tuomioistuin ei siten voi tällä hetkellä alentaa hävinneen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää viran puolesta, vaikka se pitäisi täysimääräistä kuluvastuuta pykälässä mainitut seikat huomioon ottaen kokonaisuutena arvioiden kohtuuttomana. Merkityksellistä on myös se, että korkein oikeus on tulkinnut oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää pidättyvästi.

Viran puolesta tapahtuvan kohtuullistamisen harvinaisuutta voi selittää myös se, että kohtuullistaminen ei ole säännöksen sanamuodon perusteella tuomioistuimen velvollisuus edes silloin, kun täysimääräinen korvausvelvollisuus on kokonaisuutena arvioiden ilmeisen kohtuuton. Sitä on säännöksen esitöiden mukaan kuitenkin tarkoitettu.

Mitä tulee oikeudenkäyntikulujen määrän ennakkolliseen arvioimiseen, asianosaisen kykyä itse arvioida oikeudenkäynnin hänelle merkitsemää kuluriskiä voidaan lähtökohtaisesti pitää heikkona. Asianosaisella itsellään voi vain harvoin olla tietoa siitä, mitkä toimenpiteet ovat tarpeellisia hänen asiansa ajamiseksi ja kuinka suuriksi hänen oikeudenkäyntikulunsa tulisivat muodostumaan. Vaikka oikeudenkäyntikulujen määrän ennakkollinen arviointi on vaikeaa myös oikeudenkäyntiasiamiehelle tai -avustajalle, tällä on siitä alan asiantuntijana lähtökohtaisesti päämiestään parempi käsitys.

Tietoa ei ole siitä, kuinka usein oikeudenkäyntiasiamiehet ja -avustajat arvioivat kuluttaja- tai muille asiakkailleen oikeudenkäynnissä aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen määriä, kuten ei siitäkään, millaisia oikeudenkäyntikulujen määrää koskevat arviot tällä hetkellä ovat.

3 Tavoitteet

Oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamista koskevan ehdotuksen tavoitteena on hallitusohjelman mukaisesti parantaa oikeuden saatavuutta yhteiskunnassa pienentämällä ihmisten ja yhteisöjen oikeudenkäyntikuluriskiä riita-asioissa.

Oikeudenkäyntikuluarviota koskevan ehdotuksen tavoitteena on parantaa oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan päämiehen tietoisuutta oikeudenkäynnin kustannuksista.

4 Ehdotukset ja niiden vaikutukset

4.1 Keskeiset ehdotukset

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää ehdotetaan muutettavaksi niin, että täysimääräisen oikeudenkäyntikuluvastuun kohtuullistaminen viran puolesta olisi mahdollista nykyistä lievemmin edellytyksin.

Ehdotuksen mukaan tuomioistuimen tulisi alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää viran puolesta, jos asianosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut olisi oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys huomioon ottaen kokonaisuutena arvioiden kohtuutonta.

Hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrän alentaminen viran puolesta ei enää edellyttäisi täysimääräisen korvausvelvollisuuden kohtuuttomuuden olevan ilmeistä. Jatkossa olisi kuluvastuun kohtuullistamiseksi riittävä, jos yhden tai useamman säännöksessä mainitun tekijän painoarvo olisi kokonaisarvioinnissa kohtuullistamista vastaan puhuvien arviointiperusteiden painoarvoa suurempi. Tämä tarkoittaisi muun ohella sitä, että maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää voitaisiin alentaa myös asianosaisten ollessa tasavertaisia.

Lisäksi ehdotetaan säädettäväksi siitä, että oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan tulisi ennen muun kuin niin sanotun summaarisen riita-asian oikeudenkäyntiä antaa päämiehelleen arvio tämän oikeudenkäyntikulujen todennäköisestä määrästä kärjäoikeudessa, jos päämies on yksityishenkilö, jolle ei ole myönnetty oikeusapua ilman omavastuusuutta. Oikeudenkäyntiasiamiehellä ja -avustajalla olisi samanlainen velvollisuus myös ennen asian käsittelyä muutoksenhakutuomioistuimessa.

4.2 Pääasialliset vaikutukset

4.2.1 Vaikutukset oikeudenkäynnissä

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n kohtuullistamissäännöksen muutosehdotuksen tarkoitus olisi parantaa tuomioistuimen mahdollisuuksia alentaa hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää viran puolesta. Säännöksen soveltamisedellytysten lieventämisen ansiosta kuluvastuuta voitaisiin kohtuullistaa aikaisempaa useammassa tilanteessa.

Ehdotuksen seurauksena riita-asian oikeudenkäynnin hävinneen asianosaisen vapauttaminen täysimääräisestä oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta olisi nykyistä lievemmin edellytyksin mahdollista. Näin helpotettaisiin etenkin sellaisten asianosaisten tilannetta, jotka joutuvat taloudelliseen ahdinkoon hävittyään riita-asian oikeudenkäynnin. Koska ehdotus vähentäisi oikeudenkäynnin häviämiseen liittyvää taloudellista riskiä, se voisi laskea oikeudenkäyntikynnystä ja edistää oikeuden tosiasiallista saatavuutta.

Jos muutosehdotus johtaisi siihen, että oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistamisesta tulisi kolme kertaa yleisempää kuin tällä hetkellä, hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää alennettaisiin jatkossa viran puolesta noin yhdeksässä prosentissa niistä riita-asioista, jotka ratkaistaan käräjäoikeudessa pääkäsitelyssä. Se tarkoittaisi vuositasolla 150–200 pääkäsitelyssä ratkaistua riita-asiaa. Muissa kuin pääkäsitelyssä ratkaistuissa asioissa kohtuullistamisratkaisujen määrä olisi todennäköisesti pieni.

Toisaalta ehdotus merkitsisi sitä, että voittaneen asianosaisen omat oikeudenkäyntikulut jäisivät tämänhetkistä useammassa riita-asiassa kokonaan tai osittain hänen vastattavakseen huolimatta siitä, että tuomioistuin on katsonut hänen olevan asiassa oikeassa. Oikeudenkäyntiä suunnitteleva ei jatkossa voisi myöskään olla yhtä varma kuin nykyään siitä, että hän saisi voittaessaan täyden korvauksen oikeudenkäyntikuluistaan. Se voisi jossain määrin nostaa oikeudenkäyntiin liittyvää kulumiskuluriskiä.

Oikeudenkäynnin asianosaisen tietoisuus siitä, että hän saisi voittaessaankin nykyistä harvemmin täyden korvauksen oikeudenkäyntikuluistaan, saattaisi myös hillitä niiden aiheutumista. Vaikutusta ei kuitenkaan arvioida suureksi.

Ehdotus voisi heikentää tuomioistuinten oikeudenkäyntikuluja koskevien ratkaisujen ennustettavuutta. Vaikka kohtuullistamisen kriteerit olisi määritelty täsmällisesti laissa,

joustavuuden lisäämisen kääntöpuolena olisi se, että oikeuskäytäntö voisi etenkin aluksi muodostua nykyistä epäyhtenäisemmäksi.

Ehdotus voisi lisätä kuluttajien valmiutta viedä kuluttajariitalautakunnassa voittamiaan asioita tuomioistuimeen ja nostaa noudatettavien kuluttajariitalautakunnan ratkaisusuositusten osuutta nykyisestä noin 80 prosentista. Vaikka kuluttajan oikeudenkäyntikuluvastuun kohtuullistaminen on nykyisinkin mahdollista silloin, kun kuluttajariitalautakunta on antanut asian tuomioistuimessa lopulta häviävän kuluttajan näkökulmasta myönteisen ratkaisusuosituksen, jota elinkeinonharjoittaja ei ole noudattanut, se olisi jatkossa tässä asetelmassa nykyistä todennäköisempää. Kuluttajan oikeudenkäyntikuluriski olisi siten tässä tilanteessa nykyistä pienempi, ja elinkeinonharjoittajalla olisi aikaisempaa enemmän aihetta noudattaa kuluttajariitalautakunnan ratkaisusuositusta. Tämä koskisi kuluttajariitalautakunnan lisäksi muitakin ratkaisusuosituksia antavia lautakuntia.

Oikeudenkäyntikuluarviota koskeva ehdotus puolestaan tarkoittaisi sitä, että oikeudenkäyntikuluarvioita annettaisiin jatkossa entistä useammin. Arvion sisällöstä säättäminen voisi tehdä niistä nykyistä parempia ja yhdenmukaisempia. Näin oikeudenkäyntikuluarviosta säättäminen voisi parantaa asianosaisten mahdollisuuksia arvioida realistisesti oikeudenkäynnin kustannuksia ja oikeudenkäynnin heille aiheuttamaa taloudellista riskiä. Se voisi ehkäistä asianosaisten joutumista yllättäen mittavaan kuluvas- tuuseen. Sillä voisi olla merkitystä myös oikeudenkäynnin suunnittelussa. Näitä vaikutuksia ei kuitenkaan arvioida suuriksi, koska oikeudenkäyntikuluarvioita annetaan jo nykyäänkin ja koska oikeudenkäyntikulujen ennakkollinen arviointi on vaikeaa.

4.2.2 Viranomaisvaikutukset

Riita-asioiden oikeudenkäyntikuluriskin pienentyminen voisi johtaa siihen, että ihmiset ja yhteisöt saattaisivat riitaisuuksiaan nykyistä useammin käräjäoikeuden käsiteltäviksi.

Ehdotusten vaikutusta riita-asioiden määriin tuomioistuimissa on vaikea arvioida, koska ihmisten ja yhteisöjen päätöksiin nostaa tai jättää nostamatta kanne vaikuttaa oikeudenkäyntikuluriskin lisäksi moni muukin tekijä. Vuosina 2015–2019 käräjäoikeuk- sissa tuli vireille noin 9 000 laajaa riita-asiaa vuodessa (Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2019. Oikeusministeriön toiminta ja hallinto 2020:4, s. 36). Tarkoitus on kui- tenkin ensisijaisesti puuttua kohtuuttomimpiin kuluvastuutilanteisiin. Ehdotukset tuskin vaikuttaisivat merkittävästi riita-asioissa aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen määriin yleisesti. Näistä syistä ehdotuksista johtuva riita-asioiden määrän kasvu käräjäoikeuk- sissa ei todennäköisesti olisi riita-asioiden kokonaismäärään nähden suuri. Sen

vuoksi ja ottaen myös huomioon rikosasioiden huomattavasti suurempi määrä (vuosina 2015–2019 keskimäärin noin 53 000 rikosasiaa vuodessa (mts. 36), joskin rikosasiat ovat keskimäärin pienempiä kuin riita-asiat) ehdotuksella ei olisi myöskään merkittävää vaikutusta käräjäoikeuksien käsittelyaikoihin, vaikka työn määrä käräjäoikeuksissa voisikin jonkin verran lisääntyä.

Mietinnössä esitettävät tilastotiedot koskevat pääsääntöisesti vuotta 2020 edeltävää aikaa. Koronaviruspandemian tuomioistuimissakin aiheuttamien häiriöiden takia uudempia tietoja voidaan pitää epävarmana pohjana arvioille tulevien vuosien kehityksestä.

Hovioikeustasolla ehdotusten vaikutukset olisivat pienempiä kuin käräjäoikeudessa. Ensinnäkin vain osa riita-asioista etenee hovioikeuteen: vuosina 2015–2017 hovioikeuksissa tuli vireille keskimäärin alle 2 500 riita-asiaa vuodessa (Jatkokäsittelylupajärjestelmän käyttöönoton ja soveltamisalan laajentamisen vaikutukset hovioikeuksissa, Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 2019:1, s. 14). Toiseksi se, että käräjäoikeudella olisi ehdotuksen myötä nykyistä paremmat edellytykset tehdä kohtuullisia oikeudenkäyntikuluratkaisuja, voisi vähentää tarvetta valittaa hovioikeuteen. Näistä syistä ehdotusten ei oleteta vaikuttavan hovioikeuksissa merkittävästi työn määrään tai käsittelyaikoihin, etenkin kun otetaan huomioon vielä se, että kaikkien asioiden määrä hovioikeuksissa on ainakin vuoden 2009 jälkeen vähentynyt useilla tuhansilla jutuilla vuodessa (mts. s. 14 ja Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2019. Oikeusministeriön toiminta ja hallinto 2020:4, s. 4).

Sama johtopäätös voidaan tehdä korkeimman oikeuden osalta. Tältä osin merkitystä on myös sillä, että valittaminen korkeimpaan oikeuteen edellyttää valituslupaa.

Kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisiä kuluttajariitoja ja eräitä muita riita-asioita voidaan käsitellä tuomioistuimen sijaan kuluttajariitalautakunnassa, jossa asian käsittely on asianosaiselle lähtökohtaisesti maksutonta. Vuosina 2017–2019 kuluttajariitalautakuntaan saapui keskimäärin noin 6 500 juttua vuodessa (Kuluttajariitalautakunnan tiedotteet 5.1.2018 ja 3.2.2020). Riita-asioiden käsittelyyn yleisissä tuomioistuimissa liittyvän oikeudenkäyntikuluriskin pienentyminen voisi parantaa käräjäoikeuden houkuttelevuutta riidanratkaisijana suhteessa kuluttajariitalautakuntaan.

Oikeudenkäyntikuluarvion antaminen voisi lisätä asiakkaan halukkuutta riitauttaa oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajansa palkkio niissä tilanteissa, joissa etukäteen arvioitu määrä eroaisi suuresti oikeudenkäyntikulujen lopullisesta määrästä. Ehdotus voisi siksi lisätä tällaisten riitojen määrää käräjäoikeuksissa, Suomen Asianajaliiton valvontalautakunnassa ja kuluttajariitalautakunnassa. Tätäkään vaikutusta ei kuitenkaan arvioida suureksi, etenkin verrattuna siihen, kuinka paljon asioita nämä toimielimet muuten käsittelevät. Vuosina 2015–2019 valvontalautakuntaan saapui vuodessa

keskimäärin 539 asiaa, joista 93 oli palkkioriiita-asioita (Valvontalautakunnan valvontakertomus 2019, s. 50). Luku sisältää kuitenkin kaikki palkkiota koskevat riidat. Kuluttajariitalautakuntaan saapui puolestaan lautakunnan ilmoituksen mukaan vuosina 2018–2021 vuosittain keskimäärin 12 juttua, jotka koskivat jollakin tavalla asianajajan tai luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan palkkiota.

4.2.3 Taloudelliset vaikutukset

Ehdotus oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muuttamisesta merkitsisi sitä, että riita-asian oikeudenkäynnin häviämisen seurauksena kohtuuttomaan tilanteeseen joutuneiden ihmisten ja yhteisöjen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää voitaisiin nykyistä useammin alentaa. Näin ehdotus voisi parantaa oikeudenkäynnin hävinneiden taloudellista asemaa. Toisaalta oikeudenkäynnin voittaneet asianosaiset joutuisivat näissä tilanteissa maksamaan aiempaa enemmän omia oikeudenkäyntikulujaan.

Tuomioistuimella olisi laaja harkintavalta päättää siitä, kuinka paljon se alentaisi hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää. Sen vuoksi ei ole mahdollista arvioida, kuinka suuri ehdotuksen vaikutus korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrään olisi yksittäisessä oikeudenkäynnissä. Vuonna 2019 käräjäoikeudessa pääkäsitellyssä ratkaistuissa riita-asioissa, joissa kohtuullistamiselle katsottiin olevan aihetta, korvattava määrä alennettiin nolnaan miltei joka toisessa asiassa; vähimmillään kuluvastuuta kohtuullistettiin 29 prosenttia (Sarasoja – Carling 2020, s. 71). Jatkossa oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta kohtuullistettaisiin todennäköisesti keskimäärin vähemmän kuin tällä hetkellä, koska se olisi mahdollista, vaikka täysimääräisen oikeudenkäyntikuluvastuun kohtuuttomuus ei olisi ilmeistä.

Korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrän alentaminen koskisi enemmän yksityishenkilöitä kuin yhteisöjä, koska kohtuullistamisten edellytykset todennäköisesti täyttyisivät heidän kohdallaan helpommin. Yksityishenkilöt myös häviävät riita-asioita yhteisöjä useammin. Vuonna 2019 käräjäoikeudessa pääkäsitellyssä ratkaistuja yhteisön ja yksityishenkilön välisistä riita-asioista yhteisöt voittivat noin 60 prosenttia. Vastaviin tuloksiin on päädytty aikaisemmissakin pääkäsitellyssä ratkaistuja riita-asioita koskevissa tutkimuksissa (Sarasoja – Carling 2020, s. 22).

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistamismahdollisuus ei koskisi vain vähävaraisia. Yleisellä tasolla voidaan kuitenkin arvioida, että hävinneen asianosaisen muutenkin huono taloudellinen tilanne lisäisi käytännössä todennäköisyyttä katsoa täysimääräinen oikeudenkäyntikuluvastuu hänen kohdallaan kohtuuttomaksi. Siten ehdotus olisi erityisesti tällaisille ihmisille ja yhteisöille taloudellisesti merkittävä

ja edistäisi ihmisten tosiasiallista yhdenvertaisuutta. Toisaalta kohtuullistamismahdollisuuden laajentamisesta kärsisivät taloudellisesti todennäköisesti etenkin julkisyhteisöt ja suuret yritykset.

Ehdotuksesta mahdollisesti seuraava riita-asioiden määrän kasvu tuomioistuimissa voisi lisätä asianajopalveluiden kysyntää, koska riita-asioissa asianosaisilla on tavanomaisesti oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja. Oikeudenkäyntikuluarvioiden laatiminen voisi puolestaan lisätä asianajotoiminnan harjoittajien työtä. Ehdotusten taloudellisia vaikutuksia asianajotoiminnan harjoittajiin voidaan yhtä kaikki pitää kokonaisuutena arvioiden vähäisinä.

Ehdotus oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muuttamisesta ei vaikuttaisi asianosaisten oikeudenkäyntiasiamiesten tai -avustajien oikeuteen saada palkkio eikä palkkion määrään.

Ehdotus oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muuttamisesta voisi lisätä riita-asioiden määrää tuomioistuimissa, lähinnä käräjäoikeuksissa. Vaikutus ei kuitenkaan olisi suuri, kuten edellä viranomaisvaikutuksia koskevassa jaksossa kuvataan. Ehdotus voitaisiin siksi toteuttaa tuomioistuinten nykyisten määrärahojen puitteissa. Ei ole myöskään syytä olettaa, että oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan palkkiota koskevien riitojen määrä kasvaisi oikeudenkäyntikuluarviota koskevan ehdotuksen seurauksena niin, että näitä asioita käsittelevät toimielimet tarvitsisivat lisämäärärahoja.

Oikeusapulain (257/2002) 22 §:n mukaan silloin, kun oikeusavun saajan vastapuoli olisi oikeudenkäymiskaaren 21 luvun nojalla velvollinen korvaamaan oikeusavun saajan oikeudenkäyntikulut kokonaan tai osittain, hänet on velvoitettava korvaamaan vastaavasti valtiolle sen varoista oikeusapulain nojalla asiassa maksettavaksi määrätyt kustannukset ja julkisen oikeusavustajan arvioitu palkkio viivästyskorkoineen.

Ehdotus voisi vähentää näitä valtion korvaustuloja, koska se johtaisi siihen, että hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määriä voitaisiin aikaisempaa useammin kohtuullistaa.

Tuomioistuinten asianhallintajärjestelmä Tuomaksen tietojen mukaan vuosina 2017–2019 noin 12 prosentissa käräjäoikeudessa käsitellyistä laajoista riita-asioista ainakin yhdellä asianosaisella oli oikeus oikeusapuun. Olettaen, että oikeusavun saaja voittaa keskimäärin suunnilleen yhtä monta asiaa kuin hänen vastapuolensa, voidaan arvioida, että enintään kuudessa prosentissa laajoista riita-asioista oikeusavun saajan vastapuoli velvoitetaan korvaamaan valtiolle oikeusavun saajan oikeudenkäyntikuluja oikeusapulain 22 §:n nojalla.

Edellä on arvioitu, että ehdotus voisi johtaa siihen, että korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrää alennettaisiin kärjäoikeudessa jatkossa noin 120 riita-asiassa enemmän kuin tällä hetkellä. Siitä kuusi prosenttia on alle kymmenen asiaa vuodessa.

Oikeusapua saaneiden asianosaisten oikeudenkäyntikuluvaatimusten mediaani oli vuonna 2019 kärjäoikeudessa pääkäsitellyssä ratkaistuissa riita-asioissa noin 3 000 euroa (Sarasoja – Carling 2020, s. 77). Sillä perusteella oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamisen määräksi näissä asioissa voidaan arvioida keskimäärin 1 500 euroa. Näin laskien oikeusapulain 22 §:n perusteella valtiolle tuomittavat korvaukset voisivat ehdotuksen seurauksena vähentyä runsaalla 10 000 eurolla vuodessa.

Hovioikeuden osalta ehdotuksen vaikutus oikeusapulain 22 §:ssä tarkoitettuihin korvauksiin olisi todennäköisesti pienempi kuin kärjäoikeudessa. Kärjäoikeuksiin verrattuna hovioikeuksissa on selvästi vähemmän riita-asioita, ja myös oikeudenkäyntikulujen määrä on pienempi.

Ehdotus vaikuttaisi valtioon taloudellisesti myös sen ollessa asianosaisena riita-asian oikeudenkäynnissä. Kohtuullistamiskynnyksen madaltamisesta huolimatta valtion maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää tuskin jatkossakaan koskaan alennettaisiin valtion hävittäessä riita-asian oikeudenkäynnin. Sitä vastoin valtion vastapuolen kuluvastuuta todennäköisesti kohtuullistettaisiin aikaisempaa useammin silloin, kun valtio voittaa jutun. Se vähentäisi määriä, jotka tuomitaan valtiolle korvauksina sen oikeudenkäyntikuluista.

Valtiokonttorista saadun tiedon mukaan valtiota vastaan nostettiin vuosina 2018–2020 yhteensä 162 valtion vahingonkorvaustoiminnasta annetussa laissa (978/2014) tarkoitettua kannetta, joista 85 oli helmikuuhun 2022 mennessä ratkaistu vaatimukset joko hyläten tai jättäen sillensä. Näissä asioissa hävinneet asianosaiset ovat helmikuuhun 2022 mennessä tosiasiasa maksaneet valtiolle oikeudenkäyntikulukorvauksia yhteensä noin 32 000 euroa eli hieman yli 10 000 euroa vuodessa. Ehdotus todennäköisesti johtaisi valtion oikeudenkäyntikulukorvaustulojen vähentymiseen näissä asioissa vuositasolla enintään joillain tuhansilla euroilla. Vaikka Valtiokonttorin tiedot eivät katakaan kaikkia valtiota vastaan nostettuja riita-asioita, voidaan tämän tiedon ja kohtuullistamisen poikkeusluonteen perusteella lähteä siitä, että ehdotuksen vaikutus valtiolle tuomittavien ja etenkin tosiasiasa maksettavien oikeudenkäyntikulukorvausten määrään olisi vähäinen.

Tietoa kunnille riita-asian asianosaisina tuomittavien oikeudenkäyntikulukorvausten määristä ei ole. Valtiota koskevien tietojen perusteella voidaan olettaa, että ehdotuksen vaikutus kunnille tuomittavien ja tosiasiasa maksettavien oikeudenkäyntikulukorvausten määrään olisi niin ikään vähäinen. Joka tapauksessa se vaihtelisi suuresti eri kuntien välillä.

4.2.4 Vaikutukset perus- ja ihmisoikeuksiin

Ehdotus liittyy läheisimmin perustuslain oikeusturvaa koskevaan 21 §:ään. Sen mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Käsitteilyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Oikeusturvaa ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artikla, kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artikla ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artikla.

Edellä jaksossa 2.3 on kuvattu, mitä vaatimuksia nämä oikeuslähteet asettavat oikeudenkäyntikulujen osalta.

Ehdotuksella oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamisesta viran puolesta pyritään helpottamaan oikeudenkäynnin hävinneen asianosaisen asemaa ja alentamaan oikeudenkäyntikynnystä. Se mahdollistaisi oikeudenkäyntikulujen jakautumista koskevan kysymyksen ratkaisemisen yksittäisessä asiassa nykyistä joustavammin ja oikeudenmukaisemmin. Ehdotuksen voidaan arvioida edistävän ihmisten tosiasiallista pääsyä tuomioistuimeen ja vaikuttavan siten myönteisesti perustuslain 21 §:ssä turvatun oikeusturvan ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen yhteiskunnassa. Ehdotus edistäisi näin myös perustuslain 6 §:ssä turvatun ihmisten yhdenvertaisuuden toteutumista.

Ehdotukset merkitsisivät vähäistä puuttumista perustuslain 15 §:ssä turvattuihin omaisuuden suojaan ja sopimusvapauteen sekä perustuslain 18 §:ssä turvattuun elinkeinonvapauteen siten kuin säätämismenettelyä koskevasta jaksosta tarkemmin ilmenee. Toisaalta ihmisillä olisi ehdotusten myötä nykyistä paremmat tosiasialliset mahdollisuudet saada tuomioistuimilta suoja perus- ja ihmisoikeuksilleen, muun muassa niille, joita perustuslain 15 § ja 18 § turvaavat.

4.2.5 Muut yhteiskunnalliset vaikutukset

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muutosehdotuksen tarkoitus on lisätä tuomioistuinten oikeudenkäyntikulujen osalta ratkaisujen kohtuullisuutta. Ehdotuksen voidaan sen vuoksi arvioida lisäävän luottamusta tuomioistuimiin ja oikeusvaltion.

Riita-asian oikeudenkäynnin hävinneen asianosaisen aseman parantaminen ehdotulla tavalla johtaisi siihen, että ihmiset ja yhteisöt joutuisivat nykyistä harvemmin oikeudenkäynnin häviämisen seurauksena taloudelliseen ahdinkoon. Sillä olisi heidän taloudellisen tilanteensa parantumisen lisäksi muita myönteisiä vaikutuksia. Koska ehdotus kuitenkin koskee ainoastaan oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuutta riita-asioissa, sen vaikutukset esimerkiksi ylivelkaantumiseen ja sen seurauksiin yhteiskunnassa yleisemmin olisivat hyvin pieniä.

Mahdollisuus kohtuullistaa oikeudenkäyntikulujen määrää viran puolesta olisi tärkeää etenkin vähävaraisille, kuten edellä taloudellisia vaikutuksia koskevassa jaksossa on kerrottu. Ehdotus voisi pienentää etenkin heidän oikeudenkäyntikuriskiaan. Näin ehdotus voisi edistää ihmisten tosiasiallista yhdenvertaisuutta.

Ehdotus oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamisesta lisäisi tuomioistuimen toimivaltaa päättää oikeudenkäyntikuluista viran puolesta eli asianosaisten kannanotoista riippumatta. Se tarkoittaisi, että tuomioistuin voisi nykyistä lievemmin edellytyksin vapauttaa asianosaisen sellaisesta korvausvelvollisuudesta, jonka hän on myöntänyt oikeaksi. Ehdotus oikeudenkäyntikuluarviosta puolestaan tarkoittaisi, että asianajotoiminnan harjoittajan tulisi eräissä tilanteissa antaa asiakkaalleen tällainen arvio asiakkaan näkemyksistä riippumatta. Näin ehdotukset vähentäisivät ihmisten ja yhteisöjen vapautta päättää itse taloudellisista ja muista asioistaan.

Ehdotukset koskisivat todennäköisesti enemmän miehiä kuin naisia. Tämä johtuu siitä, että riita-asioissa asianosaisina olevat yksityishenkilöt ovat useammin miehiä kuin naisia. Käräjäoikeudessa pääkäsitellyssä vuonna 2019 ratkaistuissa riita-asioissa kantajina olleista yksityishenkilöistä oli miehiä noin 60 prosenttia. Miesten osuus yksityishenkilö-vastaajista oli noin 65 prosenttia (Sarasoja – Carling 2020, s. 14).

Vuonna 2019 käräjäoikeudessa pääkäsitellyssä ratkaistujen riita-asioiden kantajista noin 22 prosenttia ja vastaajista noin neljä prosenttia oli alle 18-vuotiaita (Sarasoja – Carling 2020, s. 80). Kysymys oli todennäköisesti lähinnä lapsen omaa elatusta koskevista asioista. Ehdotus ei juuri vaikuttaisi lapsiin, koska he ovat lähes aina oikeutettuja oikeusapuun, eivätkä he siksi maksa omia oikeudenkäyntikulujaan. Toisaalta hävitessään elatustaan koskevan asian heitä ei velvoiteta korvaamaan vastapuolensa oikeudenkäyntikuluja, jollei siihen ole erityistä syytä (KKO 2003:104 ja KKO 2003:105). Lisäksi oikeudenkäyntikulujen määrä perheoikeudellisissa asioissa on pienempi kuin riita-asioissa yleensä: oikeudenkäyntikuluvaatimusten mediaani oli vuonna 2019 käräjäoikeudessa pääkäsitellyssä ratkaistuissa asioissa noin 3 000 euroa (Sarasoja – Carling 2020, s. 88–89).

4.2.6 Ammatteja koskevan sääntelyn hyväksymistä edeltävä suhteellisuusarviointi

Ammatteja koskevan sääntelyn hyväksymistä edeltävästä suhteellisuusarvioinnista annetun valtioneuvoston asetuksen (376/2020) 1 §:n ja 3 §:n 1 momentin mukaan silloin, kun säädetään uusia tai muutetaan voimassa olevia säänneltyjen ammattien harjoittamisen aloittamista, niiden harjoittamista tai jotakin niiden harjoittamisen muotoa rajoittavia lakeja, asetuksia tai viranomaisen määräyksiä, toimenpiteen oikeasuhteisuutta tulee arvioida erikseen niin kuin kyseisessä asetuksessa säädetään. Säänneltyjen ammattien harjoittamisen muotoihin lasketaan myös ammattinimikkeiden käyttö ja näiden ammattinimikkeiden nojalla sallittu ammattitoiminta. Asetus perustuu direktiiviin (EU) 2018/958 uuden ammatteja koskevan sääntelyn hyväksymistä edeltävästä suhteellisuusarvioinnista.

Asianajajan ja luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan tehtävät ovat asetuksessa tarkoitettuja ammatteja. Ehdotuksella muutettaisiin lakeja, jotka koskevat niiden harjoittamista asettamalla näissä ammateissa toimiville uusi oikeudenkäyntikuluarvion antamista koskeva velvollisuus. Sen vuoksi ehdotuksen valmistelussa on tehtävä asetuksessa tarkoitettu arviointi.

Oikeudenkäyntikuluarviota koskevaa sääntelyä voidaan pitää asetuksen 4 §:ssä tarkoitettulla tavalla perusteltuna yleisen edun mukaisiin tavoitteisiin liittyvillä syillä. Arvion antaminen jokaisessa asiassa ja vähimmäisvaatimusten asettaminen arvion sisällölle voisi parantaa asianosaisten mahdollisuuksia arvioida realistisesti oikeudenkäynnin kustannuksia ja oikeudenkäynnin heille aiheuttamaa taloudellista riskiä. Se voisi ehkäistä asianosaisten joutumista yllättäen mittavaan kuluvaluuseen. Arviolla voisi olla merkitystä myös oikeudenkäynnin suunnittelussa. Asianmukaisen lainkäytön turvaaminen on peruste, joka on mainittu pykälän 2 momentissa viitatussa direktiivin (EU) 2018/958 6 artiklan 2 kohdassa.

Oikeudenkäyntikuluarviosta säätämistä voidaan myös pitää asetuksen 5 §:ssä tarkoitettulla tavalla oikeasuhteisena. Huomiota voidaan kiinnittää etenkin siihen, että ehdotus liittyisi kuluttajille oikeudenkäynnistä aiheutuvan taloudellisen riskin arvioimiseen. Yleisemmät säännökset ovat riittämättömiä tavoitteeseen pääsemiseksi, ja ehdotuksella voidaan saavuttaa se, mitä sillä tavoitellaan. Toisaalta asianajajan ja luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan näkökulmasta oikeudenkäyntikuluarvion antamisen merkitys olisi pieni, eikä ehdotus vaikuttaisi ammattiin pääsyyn.

5 Muut toteuttamisvaihtoehdot

5.1 Vaihtoehdot ja niiden vaikutukset

5.1.1 Aluksi

Työryhmä on toimeksiantonsa mukaisesti arvioinut ensinnäkin sitä, kuinka oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää tulisi muuttaa, jotta asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää alennettaisiin kohtuuttomuustilanteissa viran puolesta nykyistä useammin. Toiseksi työryhmä on arvioinut kysymystä siitä, tulisiko säätää oikeudenkäyntikuluarvion tekemisestä. Työryhmän ehdotukset ilmenevät edeltä.

Työryhmä ei sen sijaan ole arvioinut, voitaisiinko oikeudenkäyntikuluriskiä pienentää ja oikeuden saatavuutta parantaa jollakin muulla tavalla. Sellaisen arvion tekeminen ei ole kuulunut työryhmän toimeksiantoon. Muita mahdollisia tapoja puuttua oikeudenkäyntikuluriskiin sisältyy muun muassa oikeusministeriössä laadittuun arviomuistioon oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa (Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa. Arviomuistio. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita 2021:16) ja siitä annettuihin lausuntoihin (Arviomuistio oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 2021:38).

Seuraavassa arvioidaan keskeisiä vaihtoehtoja työryhmän ehdotuksille.

5.1.2 Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistaminen

Vaihtoehtoja työryhmän ehdotukselle oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muuttamisesta ovat ainakin seuraavat.

Erityinen perusteluvelvollisuus. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää voitaisiin muuttaa myös velvoittamalla tuomioistuimet tekemään pykälän mukainen kohtuullisuusarviointi joko aina tai tietyissä tilanteissa, esimerkiksi korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrän ylittäessä jonkin tietyn määrän. Olisi mahdollista, että erityisen pe-

rusteluvollisuuden seurauksena kysymykseen oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullisuudesta kiinnitettäisiin paremmin huomiota, mikä voisi lisätä ratkaisuja, joissa kohtuullistamiseen katsotaan olevan aihetta.

Erityisen perusteluvollisuuden asettamista ei ole kuitenkaan pidetty perusteltuna ehdottaa. Ehdotuksen mukaan tuomioistuimen tulisi soveltaa oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää viran puolesta, joten tuomioistuimen olisi alennettava korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrää aina, kun täysimääräinen korvausvelvollisuus arvioidaan säännöksessä tarkoitetulla tavalla kohtuuttomaksi. Pykälän sanamuodosta ilmenee selvästi, että kohtuullistaminen viran puolesta olisi edellytysten täytyessä tuomioistuimen velvollisuus. Ei ole syytä olettaa, että pykälää ei sovellettaisi silloin, kun siihen on aihetta. Korvausvelvollisuuden kohtuuttomuutta koskevien perusteluiden laatiminen silloin, kun täysimääräinen korvausvelvollisuus ei selvästi ole kohtuuton lopputulos, olisi turhaa ja merkitsisi vain lisätyötä tuomioistuimille.

Vapaa kohtuullistamisharkinta. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää voitaisiin muuttaa myös laskemalla sen soveltamisen kynnystä ehdotetustakin, esimerkiksi poistamalla pykälästä korvausvelvollisuuden kohtuuttomuuden arviointikriteerit. Se tarkoittaisi, että tuomioistuin voisi alentaa maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää viran puolesta aina pitäessään täysimääräistä kuluvastuuta millä tahansa perusteella kohtuuttomana. Tuomioistuimen harkinnan lisääminen tällä tavoin voisi lisätä ratkaisuja, joissa korvausvelvollisuuden alentamiseen katsotaan olevan aihetta. Se myös mahdollistaisi kaikenlaiseen kohtuuttomuuteen puuttumisen.

Sellainen kohtuullistamissäännös, joka ei olisi sidoksissa mihinkään nimenomaisiin tekijöihin, voisi kuitenkin johtaa siihen, että täyden korvauksen periaatteen asema oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden pääsääntönä heikentyisi. Se johtaisi todennäköisesti myös hyvin epäyhtenäiseen kulukorvauskäytäntöön. Juuri näitä piirteitä pidettiin epäkohtina vuotta 1993 edeltäneessä oikeustilassa, ja niiden korjaamiseksi oikeudenkäymiskaaren 21 luku uudistettiin kokonaan (HE 191/1993 vp s. 3–5).

Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b § mahdollistaa jo nykyisellään sen, että ihminen tai yhteisö vapautetaan oikeaksi myöntämästään yksityisoikeudellisesta velvoitteesta viran puolesta eli tuomioistuimen omasta aloitteesta. Tällainen sääntely on luonteeltaan poikkeuksellista. Se merkitsee myös vähäistä puuttumista sopimusvapauteen ja omaisuudensuojaan, kuten ehdotuksen suhdetta perustuslakiin koskevasta jaksosta tarkemmin ilmenee. Perusoikeuksiin tehtävien rajoitusten tulee olla täsmällisiä ja tarkkarajaisia. Näistäkin syistä on aihetta suhtautua pidättyvästi siihen, että tuomioistuimen harkintavaltaa laajennettaisiin huomattavasti poistamalla laista kohtuuttomuuden arviointiperusteet.

Ilmeisyysedellytyksen säilyttäminen. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää voitaisiin muuttaa myös niin, että pykälästä ei poistettaisi edellytystä kohtuuttomuuden ilmeisyydestä. Silloin säännös pysyisi ehdotettua vahvemmin poikkeuksen luonteisena. Se voisi pienentää vaaraa, joka viran puolesta sovellettavan säännöksen soveltamiskriteereiden lieventämisestä oikeuskäytännön ennakoitavuudelle voisi aiheutua. Tämä olisi myös oikeudenkäynnin voittaneen asianosaisen etu. Esimerkiksi lakivaliokunta on katsonut, että oikeusjärjestyksen on ensi sijassa suojattava riita-asiassa oikeassa olevaa tahoja eli jutun voittanutta asianosaista (LaVM 26/1998 vp s. 3).

Ilmeisyyskriteeri on kuitenkin katsottu perustelluksi ehdottaa poistettavaksi säännöksestä. Kuten nykytilan arviointia koskevasta jaksosta ilmenee, ilmeisyyden edellyttäminen on ollut oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamisen keskeisenä esteenä. Tuomioistuimet eivät sen vuoksi ole kyenneet puuttumaan viran puolesta kohtuuttomiin kuluvastutilanteisiin. Jos säännöksestä ei poistettaisi vaatimusta kohtuuttomuuden ilmeisyydestä, korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrän alentaminen säännöksen nojalla jäisi todennäköisesti harvinaiseksi. Sitä voidaan pitää suurempana ongelmana kuin riskiä oikeuskäytännön muodostumisesta nykyistä vähemmän ennakoitavaksi.

Pykälän jättäminen entiselleen. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b § muuttamatta jättämistä ei ole pidetty perusteltuna ehdottaa. Nykytilan arviointia koskevasta jaksosta ilmenevällä tavalla säännös ei tällä hetkellä täytä tarkoitustaan.

5.1.3 Oikeudenkäyntikuluarvio

Vaihtoehtoja työryhmän oikeudenkäyntikuluarviota koskevalle ehdotukselle ovat ainakin seuraavat.

Sitova arvio. Vaihtoehtoisesti voitaisiin säätää, että oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan arvio oman palkkionsa suuruudesta olisi sitova niin, ettei sitä saisi ylittää joko lainkaan tai että sen saisi ylittää vain erityisestä syystä tietyllä prosentilla. Se saattaisi vähentää riskiä oikeudenkäyntikulujen nousemisesta yllättävän korkeiksi.

Arvion säätämistä miltään osin sitovaksi ei ole kuitenkaan pidetty perusteltuna ehdottaa. Asian asianmukaisen käsittelyn ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen näkökulmasta olisi ongelmallista, jos oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulosi etukäteen määritellä, millä määrällä hän enimmillään ajaisi päämiehensä asiaa. Oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan velvollisuus valvoa parhaan kykynsä mukaan päämiehensä etua ja oikeutta saattaisi silloin edellyttää toimenpiteitä, joista hänellä ei olisi oikeutta palkkioon. Se voisi johtaa oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avusta-

jan näkökulmasta kohtuuttomiin tilanteisiin etenkin sen vuoksi, ettei kaikkien päämiehen asian ajamiseksi tarvittavien toimenpiteiden määrä ja laajuus ole etukäteen arvioitavissa eikä täysin hänen vaikutusmahdollisuuksiensa piirissä. Tällaisen sääntelyn seurauksena palkkion määrä saatettaisiin myös arvioida varmuuden vuoksi hyvin korkeaksi, mikä voisi lopulta päinvastoin lisätä oikeudenkäyntikulujen määrää.

Nämä ongelmat eivät olisi yhtä suuria silloin, jos lähtökohtaisesti sitovan arvion voisi joillakin perusteilla ylittää. Tätäkään ei ole pidetty perusteltuna ehdottaa. Edellä mainittuja epäkohtia voidaan pitää niin suurina, ettei ylittämismahdollisuuden voida katsoa korjaavan niitä. Se nimittäin tarkoittaisi, että oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi osoittaa esimerkiksi erityisten syiden käsilläolo saadakseen korvauksen päämiehensä edun ja oikeuden turvaamiseksi tekemistään tarpeellisista toimenpiteistä.

Muut kuin yksityishenkilöt. Vaihtoehtoisesti voitaisiin säätää, että oikeudenkäyntikuluarvio tulisi antaa kaikille päämiehille, ei siis vain yksityishenkilöille. Näin oikeudenkäyntikuluarviolla tavoiteltavat hyödyt voisivat tulla myös yhteisöjen ulottuville.

Oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuus tarkoittaisi uutta pakottavaa ja mahdollisesti kustannuksiakin aiheuttavaa sääntelyä, joka koskisi kaikkia oikeudenkäyntiasiamiehiä ja -avustajia. Sen vuoksi velvollisuus olisi perusteltua rajata tilanteisiin, joissa siitä voidaan olettaa olevan eniten hyötyä. Voidaan arvioida, että eniten tarvetta oikeudenkäyntikulujensa määrää koskevalle arviolle on yksityishenkilöillä, koska yleisesti ottaen yhteisöillä on yksityishenkilöitä paremmat mahdollisuudet itse selvittää oikeudenkäyntikulujensa todennäköinen määrä. Lisäksi oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden merkitys on yksityishenkilöille tyypillisesti suurempi kuin yhteisöille.

Niin yksityishenkilöt kuin yhteisötkin voivat olla tiedollisilta valmiuksiltaan ja taloudelliselta kantokyvyltään monenlaisia. Tulisi kuitenkin olla yksiselitteistä, milloin oikeudenkäyntiasiamiehellä tai -avustajalla olisi velvollisuus antaa oikeudenkäyntikuluarvio. Velvollisuuden alan määrittelyssä ei siksi olisi perusteltua käyttää yksityishenkilön ja yhteisön kategorioita hienojakoisempia jaotteluita.

Muut kuin riita-asiat. Vaihtoehtoisesti voitaisiin säätää, että oikeudenkäyntikuluarvio tulisi antaa kaikissa yleisissä tuomioistuimissa käsiteltävissä asioissa, ei siis yksinomaan riita-asioissa. Näin oikeudenkäyntikuluarviolla tavoiteltavat hyödyt voisivat tulla kaikkien asioiden asianosaisten ulottuville.

Kuten edellä on todettu, kysymys olisi pakottavasta ja mahdollisesti kustannuksiakin aiheuttavasta sääntelystä, mikä puoltaisi sen rajoittamista koskemaan tilanteita, joissa

siitä on suurin hyöty. Tästä näkökulmasta merkityksellistä on, että riita-asioissa oikeudenkäyntikulut ovat tyypillisesti suuremmat kuin muissa asiaryhmissä. Lisäksi riita-asioissa asianosaisen määräämisvalta ja siten mahdollisuus tehdä oikeudenkäyntiä koskevia ratkaisuja on suurempi kuin monissa muissa asioissa. Esimerkiksi rikosasioissa oikeudenkäynnin aloittamisesta päättää lähtökohtaisesti syyttäjä, eikä hakemusasioissa halutusta oikeusseuraamuksesta yleensä voida sopia.

Oikeudenkäyntikuluarviosta säätämättä jättäminen. Oikeudenkäyntikuluarviosta olisi myös mahdollista jättää säätämättä. Silloin nykytila säilyisi.

Tässä tilanteessa oikeudenkäynnin kustannusten arviointi perustuisi oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan yleisen lojaliteettivelvollisuuteen suhteessa päämieheensä. Siihen voidaan katsoa kuuluvan, että hän kertoo päämiehelleen oikeudenkäynnistä aiheutuvista kustannuksista. Asianajajia koskisi myös Suomen Asianajajaliiton palkkio-ohjeen määräys velvollisuudesta antaa päämiehen pyynnöstä arvio palkkiostaan.

Voidaan pitää todennäköisenä, että jonkinlaisia arvioita annetaan jo tällä hetkellä, mutta ei kaikissa tapauksissa. Se olisi omiaan vähentämään säätämättä jättämisen merkitystä. Säätämistä vastaan puhuisi sekin, että oikeudenkäyntikulujen määrän ennakollinen arvioiminen on vaikeaa myös oikeudenkäyntiasiamiehille ja -avustajille. Edes asiantuntija ei useinkaan kykene etukäteen tarkkaan arvioimaan, mitkä toimenpiteet tulevat missäkin laajuudessa osoittautumaan tarpeellisiksi juuri kyseisen asian ajamiseksi. Tästä syystä arviot voisivat olla vain karkeita.

Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 14 §:n säännöskohtaisissa perusteluissa on esitetty näkökohtia, jotka puoltavat oikeudenkäyntikuluarviosta säätämistä. Niitä voidaan pitää edellä mainittuja vastasyitä painavampina. Tiivistetysti kysymys on siitä, että tiedon saaminen oikeudenkäynnin aiheuttamasta taloudellisesta riskistä on tärkeää päämiehelle hänen oikeudenkäyntikuluriskinsä arvioimisen kannalta. Jos lakiin otettaisiin nimellinen säännös kaikkia oikeudenkäyntiasiamiehiä ja -avustajia koskevasta velvollisuudesta antaa päämiehelleen arvio oikeudenkäyntikulujen määrästä, olisi todennäköistä, että arvioita annettaisiin tämänhetkistä useammin. Säätämällä oikeudenkäyntikuluarviosta voitaisiin myös varmistua siitä, että ne täyttäisivät tietyt vähimmäisvaatimukset esimerkiksi kirjallisen muodon ja erittelyn suhteen. Lisäksi olisi mahdollista, että eritellyn oikeudenkäyntikuluarvion laatiminen prosessin varhaisessa vaiheessa edistäisi oikeudenkäynnin suunnittelua, mikä olisi riita-asian käsittelylle laajemminkin eduksi. Toisaalta se ei olisi oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan näkökulmasta raskas velvollisuus.

5.2 Ulkomaiden lainsäädäntö ja muut ulkomailta käytetyt keinot

5.2.1 Aluksi

Oikeusministeriössä laadittu arviomuistio oikeudenkäyntikuluista riita-asioissa sisältää selvityksen oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevasta lainsäädännöstä Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa, Virossa, Saksassa, Alankomaissa sekä Englannissa ja Walesissa. Lisäksi arviomuistioon sisältyy katsaus Euroopan unionin oikeudenkäyntikuluja koskevaan sääntelyyn (Oikeudenkäyntikulut riita-asioissa. Arviomuistio. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:16, s. 43–75).

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin sääntelyä Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Ne ovat säädettävän lain kannalta merkityksellisimpiä vertailukohtia, koska niissä lainsäädäntö ja oikeuskulttuuri ovat samankaltaiset kuin Suomessa. Tarkastelun kohteena on, mitä näissä valtioissa säädetään oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamisesta ja oikeudenkäyntikulujen määrän etukäteisestä arvioimisesta. Laajempi selvitys oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevasta lainsäädännöstä Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa sisältyy edellä mainittuun arviomuistioon.

5.2.2 Ruotsi

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistaminen. Ruotsissa oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva pääsääntö sisältyy Ruotsin oikeudenkäymiskaaren (*rättegångsbalk*, 1942:740) 18 luvun 1 §:ään. Sen mukaan riita-asian hävinnyt asianosainen on velvollinen korvaamaan voittaneen oikeudenkäyntikulut, jollei toisin ole säädetty. Luvun 8 §:n mukaan oikeudenkäyntikulujen korvauksen tulee vastata aiheutuneita kustannuksia täysimääräisesti, kunhan kulut ovat olleet kohtuuden mukaan perusteltuja asianosaisen oikeuden valvomiseksi.

Ruotsin oikeudenkäymiskaareissa ei ole säännöstä, jonka nojalla tuomioistuin voisi kohtuullistaa korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrää asianosaiseen liittyvistä syistä siitä, miten ne pääsäännön mukaan tuomittaisiin.

Oikeudenkäyntikuluarvio. Ruotsissa oikeudenkäyntiavustajilla ei ole yleistä oikeudellista velvollisuutta antaa päämiehelleen arviota asiassa aiheutuvista oikeudenkäyntikuluista ennen oikeudenkäyntiä tai muutenkaan. Asianajajilla tällainen velvollisuus kuitenkin on.

Asianajajia eivät ole Ruotsissakaan kaikki oikeudenkäyntiavustajat. Asianajaja on Ruotsin oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan se, joka kuuluu Ruotsin Asianajajaliittoon (*Sveriges advokatsamfund*).

Asianajajat ovat velvollisia noudattamaan toiminnassaan hyvää asianajajatapaa. Ruotsin Asianajajaliitto on antanut suositusluonteiset ohjeet sen sisällöstä (*Vägledande regler om god advokatsed*). Ohjeiden kohdan 4.1.4 mukaan asianajajan tulee toimeksiantoa vastaanottaessaan ilmoittaa päämiehelleen laskutusperusteistaan ja -tavastaan. Hänen tulee myös pitää asiakkaansa tietoisena siitä, mitä ilmenee toimeksiantoa hoidettaessa (kohta 2.3).

Lisäksi oikeudellisten palveluiden tarjoajiin soveltuu yleinen kuluttajaoikeudellinen sääntely siitä, että elinkeinonharjoittajan tulee ilmoittaa kuluttajille palvelun hinnasta tai ainakin siitä, miten hinta muodostuu (*prisinformationslagen* (2004:347), 7 §).

5.2.3 Norja

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistaminen. Norjassa oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva pääsääntö sisältyy sovittelusta ja oikeudenkäynnistä riita-asioissa annetun lain (*lov om mekling og rettergang i sivile tvister (tvisteloven)*, LOV-2005-06-17-90) 20 luvun 2 §:n 1 momenttiin. Sen mukaan asian voittaneella asianosaisella on oikeus saada hävinneeltä asianosaiselta täysi korvaus oikeudenkäyntikuluistaan.

Pykälän 3 momentin mukaan hävinnyt asianosainen voidaan kuitenkin kokonaan tai osittain vapauttaa korvausvelvollisuudesta, jos se on painavista syistä kohtuullista. Tässä arvioinnissa tulee ottaa erityisesti huomioon kolme seikkaa: oliko oikeudenkäynnille hyvä peruste sen riitaisuuden vuoksi tai koska asian tosiasiat selvisivät vasta kanteen nostamisen jälkeen; johtuiko oikeudenkäynti voittaneesta asianosaisesta tai oliko tämä hylännyt kohtuullisen sovintotarjouksen; puoltavatko asian taloudellinen merkitys hävinneelle asianosaiselle ja asianosaisten välinen voimatasapaino hävinneen asianosaisen vapauttamista korvausvelvollisuudesta.

Lain esitöissä on katsottu, että ensimmäisessä arviointiperusteessa tarkoitettu oikeudenkäynnin riitaisuus voi liittyä sekä oikeudelliseen että näytölliseen epäselvyyteen. Toisen kriteerin mukaisesta oikeudenkäynnin johtumisesta voittaneesta asianosaisesta voi olla kysymys esimerkiksi silloin, kun tämä ei ole selvittänyt asiaa ennen oikeudenkäyntiä. Asian taloudellisen merkityksen ja voimatasapainon osalta on taas otettava huomioon, mitä seurauksia ratkaisusta on asianosaisille, ja että asianosaisilla

saattaa olla suuresti erilaiset mahdollisuudet vastata voittaneen asianosaisen oikeudenkäyntikuluista. Tässä arvioissa on merkityksellistä erityisesti se, onko voittanut asianosainen valtio, kunta tai muuten vahvassa asemassa oleva taho, kuten vakuutusyhtiö ja pankki. Arviointiperusteiden luettelo ei ole tyhjentävä, vaan tuomioistuimien voi tulkita kohtuullisuusedellytystä suhteellisen vapaasti. Säännös voisi soveltua myös tilanteisiin, joissa asialla on ollut voittaneelle asianosaiselle suuri periaatteellinen tai kyseistä riita-asiaa laajempi merkitys (Ot.prp. nr. 51 (2004–2005), s. 445–446 ja Innst. O. nr. 110 (2004–2005), s. 62).

Oikeudenkäyntikuluarvio. Norjassa voivat oikeudenkäyntiavustajina (*processfullmektig*) toimia asianajajat ja eräissä tilanteissa muutkin henkilöt (tvistelovenin 3 luvun 3 §). Asianajajat hyväksyy Asianajajatoiminnan valvontalautakunta (*Tilsynsrådet for advokatvirksomhet*).

Asianajajien tulee noudattaa hyvää asianajajatapaa (*lov om domstolene*, LOV-1915-08-13-5, 224 §), jonka sisältöä täsmentävät hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet (*Regler for god advokatskikk*). Asetukseen (*Forskrift til domstolloven kapittel 11 (Advokatforskriften)*, FOR-1996-12-20-1161) sisältyvät ohjeet on valmistellut Norjan Asianajajaliitto (*Advokatforeningen*).

Hyvää asianajajatapaa koskevien ohjeiden kohdan 3.3.1 mukaan asiakkaalla on oikeus saada tietää, kuinka asianajaja on laskenut palkkionsa. Palkkion tulee olla kohtuullisessa suhteessa toimeksiantoon ja asianajajan tekemään työhön. Lisäksi asianajajan tulee huolehtia asiakkaan edusta nopeasti, tunnollisesti ja tarkkaavaisesti, ja pitää asiakkaansa tietoisena asian käsittelystä (kohta 3.1.2).

Lisäksi oikeudellisten palveluiden tarjoajiin soveltuu yleinen kuluttajaoikeudellinen sääntely siitä, että elinkeinonharjoittajan tulee ilmoittaa kuluttajille palvelun hinnasta tai ainakin siitä, miten hinta muodostuu (*Forskrift om prisopplysninger for varer og tjenester (prisopplysningsforskriften)*, FOR-2012-11-14-1066, 10 §). Kuluttaja-asiakkaan pyynnöstä elinkeinonharjoittajan tulee antaa kirjallinen hintatarjous (12 §).

5.2.4 Tanska

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistaminen. Tanskassa oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva pääsääntö on oikeudenhoitolain (*lov om retters pleje, retsplejeloven*) 312 §:n 1 momentissa. Sen mukaan oikeudenkäynnin hävinneen asianosaisen tulee korvata vastapuolelleen ne kustannukset, joita oikeudenkäynti on hänelle aiheuttanut, jolleivät asianosaiset ole sopineet toisin.

Pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuin voi kuitenkin erityisestä syystä vapauttaa hävinneen asianosaisen kokonaan tai osittain korvausvelvollisuudesta. Erityinen syy voi esitöiden mukaan olla käsillä muun muassa silloin, kun asianosaisten asemat poikkeavat toisistaan. Jos voittanut asianosainen on julkisyhteisö, suuri elinkeinonharjoittaja tai etujärjestö, kohtuullistamiselle voi olla perusteita, mutta tällöinkin tulee yleensä edellyttää, että asia on ollut epäselvä (Retsplejerådets betænkning nr. 1436/2004: Adgang til domstolene, s. 254–255).

Oikeudenkäyntikuluarvio. Tanskassa vain asianajajilla on eräin pienin poikkeuksin oikeus ajaa toisen asiaa tuomioistuimessa (retsplejeloven 260 §). Asianajajan tulee noudattaa hyvää asianajajatapaa (retsplejeloven 126 §:n 1 momentti), jonka sisällöstä Asianajajaneuvosto (*Advokatrådet*) on antanut tarkempia ohjeita.

Asianajajan eettisten ohjeiden (*De Advokatsetiske Regler*) kohta 14 koskee palkkiosta annettavia tietoja silloin, kun asiakas on elinkeinonharjoittaja. Sen mukaan asianajajan tulee toimeksiantosopimuksen tekemisen yhteydessä ilmoittaa asiakkaalleen toimeksiantosopimuksen tärkeimmistä elementeistä oma-aloitteisesti, selkeästi ja yksiselitteisesti, jolleivät ne käy ilmi asiayhteydestä. Jos palkkio on kiinteä, asianajajan tulee samalla tavalla ilmoittaa myös sen suuruudesta. Jos toimeksiantosopimusta ei ole tehty kirjallisesti, nämä tiedot tulee antaa ennen oikeudellisen avun antamista. Jos palkkio ei ole kiinteä, asianajajan on asiakkaansa pyynnöstä ilmoitettava palkkionsa laskentaperusteet tai annettava palkkiostaan arvio. Jos jälkimmäisessä tapauksessa vaikuttaa siltä, että arvio ylittyy, asianajajan on ilmoitettava siitä asiakkaalleen niin pian kuin mahdollista.

Asianajajan eettisten ohjeiden kohta 15 koskee palkkiosta annettavia tietoja silloin, kun asiakas on kuluttaja. Sen mukaan asianajajan tulee toimeksiantosopimuksen tekemisen yhteydessä ilmoittaa asiakkaalleen suoraan, oma-aloitteisesti, selkeästi, yksiselitteisesti ja kirjallisesti toimeksiantosopimuksen tärkeimmistä elementeistä, mukaan lukien palkkiostaan ja muista toimeksiannosta aiheutuvista kustannuksista. Jos asianajajan palkkio on kiinteä, tieto siitä on annettava. Muussa tapauksessa asianajajan on ilmoitettava palkkionsa laskentaperusteet tai annettava palkkiostaan arvio. Jos jälkimmäisessä tapauksessa vaikuttaa siltä, että arvio ylittyy, asianajajan on ilmoitettava siitä asiakkaalleen niin pian kuin mahdollista oma-aloitteisesti, selkeästi, yksiselitteisesti ja kirjallisesti. Summat on aina ilmoitettava arvonlisäverollisina.

6 Säännöskohtaiset perustelut

Oikeudenkäymiskaari

15 luku Oikeudenkäyntiasiamiehestä

14 §. Pykälässä säädettäisiin oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan velvollisuudesta antaa päämiehelleen arvio tämän oikeudenkäyntikulujen määrästä.

Oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan päämiehen kyky arvioida itse ennakkoon oikeudenkäyntikulujensa määrää on tyypillisesti heikko. Päämiehellä voi vain harvoin olla tietoa siitä, mitkä toimenpiteet ovat missäkin laajuudessa tarpeellisia hänen ansiensa ajamiseksi.

Tästä syystä oikeudenkäyntikulujen määrää koskevasta arviosta on paljon hyötyä päämiehelle. Se lisää päämiehen tietoisuutta oikeudenkäynnin hinnasta. Tämä puolestaan parantaa hänen mahdollisuuksiaan arvioida realistisesti oikeudenkäynnin hänelle aiheuttamaa taloudellista riskiä ja tehdä oikeudenkäyntiä koskevia perusteltuja päätöksiä. Se myös ehkäisee päämiehen joutumista yllättäen mittavaan kuluvastuuseen. Oikeudenkäyntikuluarvion antaminen nostaa oikeudenkäyntikulukysymyksen esille siinä vaiheessa prosessia, kun oikeudenkäyntikulujen aiheutumiseen vielä voidaan vaikuttaa.

Päämies voi lisäksi omia oikeudenkäyntikulujaan koskevan arvion perusteella tehdä suuntaa antavia päätelmiä vastapuolensa oikeudenkäyntikulujen määrästä. Näin hän voi saada käsityksen asiassa aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen kokonaismäärän suuruusluokasta ja siten siitä, kuinka paljon oikeudenkäynnin häviäminen tulisi hänelle enimmillään maksamaan.

Oikeudenkäyntikulujen määrän ennakkollinen arviointi on toisaalta vaikeaa myös päämiehen oikeudenkäyntiasiamiehelle tai -avustajalle. Vasta oikeudenkäynnin kuluessa ilmenee, mitkä toimenpiteet ovat missäkin laajuudessa tarpeen asian ajamiseksi. Oikeudenkäyntiasiamiehellä tai -avustajalla on kuitenkin alan asiantuntijana kulujen todennäköisestä määrästä parempi käsitys kuin hänen päämiehellään.

Euroopan neuvoston ministerikomitea on antanut suosituksen toimenpiteistä, joilla oikeuden saatavuutta voitaisiin edistää (*Recommendation No. R (81) 7 of the Committee of Ministers to Member States on Measures Facilitating Access to Justice*). Suosituksen 13 kohdan mukaan juristien palkkioiden määrää oikeudenkäynnissä tulisi jotta-tenkin kontrolloida. Kohtaan liittyvän selitysmuistion kannanoton mukaan on tärkeää,

että asiakkaalle kerrotaan etukäteen, niin hyvin kuin se on mahdollista, oikeudenkäyntikulujen todennäköisestä määrästä, erityisesti juristien palkkioista (*Explanatory Memorandum on Recommendation No. R (81) 7, kohta 50*).

Kuten nykytilaa ja sen arviointia koskevista jaksoista ilmenee, tietoa ei ole siitä, kuinka usein oikeudenkäyntiasiamiehet ja -avustajat tällä hetkellä antavat päämiehilleen arvioita riita-asiassa aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen määrästä. Voidaan kuitenkin pitää todennäköisenä, että arvioita annetaan, mutta ei kaikissa tapauksissa. Arvion antaminen perustuu tällä hetkellä oikeudenkäyntiasiamiesten ja -avustajien yleiseen lojaliteettivelvollisuuteen päämiestä kohtaan, asianajajien osalta myös Suomen Asianajajaliiton palkkio-ohjeen määräykseen velvollisuudesta antaa päämiehen pyynnöstä arvio palkkiostaan.

Tietoa ei ole myöskään siitä, millaisia oikeudenkäyntikulujen määrää koskevat arviot tällä hetkellä ovat. Niiden sisällöstä tai muodosta ei tällä hetkellä säädetä. Onkin luultavaa, että arvioiden laadussa on hajontaa. Joka tapauksessa ne ovat todennäköisesti karkeita johtuen oikeudenkäyntikulujen ennakkollisen arvioimisen vaikeudesta.

Jos lakiin otettaisiin nimenomainen säännös kaikkia oikeudenkäyntiasiamiehiä ja -avustajia koskevasta velvollisuudesta antaa päämiehilleen arvio oikeudenkäyntikulujen määrästä, oikeustila olisi tältä osin nykyistä selvempi, ja olisi todennäköistä, että arvioita annettaisiin tämänhetkistä useammin. Säättämällä oikeudenkäyntikuluarviosta voitaisiin myös varmistua siitä, että ne täyttäisivät tietyt vähimmäisvaatimukset esimerkiksi kirjallisen muodon ja erittelyn suhteen. Se olisi päämiesten edun mukaista. Lisäksi olisi mahdollista, että eritellyn oikeudenkäyntikuluarvion laatiminen prosessin varhaisessa vaiheessa edistäisi oikeudenkäynnin suunnittelua, mikä olisi riita-asian käsittelylle laajemmin eduksi.

Oikeudenkäyntikuluarvion antaminen ei toisaalta olisi oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan näkökulmasta raskas velvollisuus. Arvioita palkkion määrästä annetaan tälläkin hetkellä.

Näistä syistä oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 14 §:ksi ehdotetaan lisättäväksi säännös oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuudesta.

Oikeudenkäyntiä käräjäoikeudessa koskevan pykälän 1 momentin mukaan oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi ennen riita-asian oikeudenkäyntiä antaa päämiehilleen kirjallinen arvio tämän oikeudenkäyntikulujen todennäköisestä määrästä käräjäoikeudessa, jos päämies on yksityishenkilö, jolle ei ole myönnetty oikeusapua ilman omavastuusuutta. Arviossa olisi eriteltävä ainakin kirjallisen valmistelun, suullisen

valmistelun ja pääkäsittelyn osuudet, ja siihen tulisi sisältyä arvonlisäveron osuus. Arvio tulisi päivittää kirjallisesti, jos oikeudenkäyntikulujen todennäköinen määrä vaikuttaisi ylittävän olennaisesti tai se olisi muuten perusteltua.

Säännöksessä tarkoitetun oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuus koskisi vain laajoja riita-asioita, ei siis esimerkiksi hakemusasioita tai rikosasioita. Säännös ei velvoittaisi antamaan arviota muussa asiassa, joka käsiteltäisiin riita-asian käsittelyä koskevassa järjestyksessä, kuten riitaisessa hakemusasiasa tai asianomistajan yksin ajamassa rikosasiassa.

Oikeudenkäyntikuluarvio tulisi antaa vain silloin, kun päämies on yksityishenkilö. Yhteisöjen tarvetta saada tällainen arvio oikeudenkäyntikulujensa määrästä voidaan yleisesti ottaen pitää selvästi pienempänä. Säännöksessä tarkoitettua arviota ei tarvitsisi antaa yksityishenkilöillekään, jos hänelle olisi myönnetty oikeusapu ilman omavastuuosuutta. Kuluarviolla ei olisi tässä tilanteessa merkitystä, koska hänen oikeudenkäyntikulunsa maksetaan silloin kokonaisuudessaan valtion varoista. Jos yksityishenkilöpäämies menettäisi oikeutensa omavastuuosuudettomaan oikeusapuun oikeudenkäynnin aikana, oikeudenkäyntikuluarvio tulisi antaa.

Säännöksessä tarkoitettu arvio tulisi antaa ennen oikeudenkäyntiä. Se tarkoittaisi, että arvion tulisi olla päämiehen käytettävissä ennen kuin oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja toimittaa käräjäoikeudelle haastehakemuksen, vastauksen, takaisinsaanti-hakemuksen tai väliintulohakemuksen.

Oikeudenkäyntikuluarvion tulisi kattaa päämiehen kaikki oikeudenkäyntikulut, ei ainoastaan oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan omaa palkkiota. Vaikka muiden oikeudenkäyntikulujen arviointi voi olla oikeudenkäyntiasiamiehelle tai -avustajalle oman palkkionsa arvioimista vaikeampaa, päämiehelle tärkeintä olisi saada tieto kokonaiskustannuksista.

Riita-asian oikeudenkäynnin hävinnyt asianosainen joutuu pääsääntöisesti vastamaan sekä omista oikeudenkäyntikuluistaan että vastapuolensa oikeudenkäyntikuluista. Tästä huolimatta ei olisi mielekäästä edellyttää, että oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi kyetä arvioimaan myös vastapuolen oikeudenkäyntikulujen määrä. Vastapuolen oikeudenkäyntikulujen määrän arvioiminen on selvästi omien oikeudenkäyntikulujen arvioimista vaikeampaa, eikä oikeudenkäyntiasiamiehellä tai -avustajalla juuri ole keinoja vaikuttaa niihin. Omia oikeudenkäyntikulujaan koskevan arvion perusteella päämies kykenisi kuitenkin saamaan jonkinlaisen käsityksen asiassa aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen kokonaismäärän suuruusluokasta.

Oikeudenkäyntikuluarvio tulisi antaa eriteltyinä ainakin kirjallisen ja suullisen valmistelun sekä pääkäsittelyn osuuksiin. Oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi arvioida ammattitaitonsa ja käytettävissään olevien tietojen perusteella oikeudenkäyntikulujen todennäköinen määrä näissä oikeudenkäynnin vaiheissa parhaan kykynsä mukaan. Mahdollista olisi käyttää vaihteluvälejä niin, että päämiehelle annettaisiin arvio oikeudenkäyntikulujen todennäköisistä enimmäis- ja vähimmäismääristä kussakin momentissa mainitussa oikeudenkäynnin vaiheessa. Arvioihin tulisi sisältyä arvonlisäveron osuus.

Oikeudenkäyntikuluarvio tulisi antaa kirjallisena. Kirjallinen muoto lisäisi sen selkeyttä ja helpottaisi sen sisällön selvittämistä jälkikäteen. Muutoin arvion antamisen tavasta ei säädettäisi, vaan se jäisi oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan harkittavaksi.

Arvio oikeudenkäyntikulujen määrästä ei sitoisi oikeudenkäyntiasiamiestä tai -avustajaa. Päämies ei vapautuisi maksamasta oikeudenkäyntiasiamiehensä tai -avustajansa palkkiota tai muita oikeudenkäyntikulujaan, jos ne ylittäisivät etukäteen arvioitun määrän. Asian asianmukaisen käsittelyn ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen näkökulmasta olisi ongelmallista, jos oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi etukäteen määrittellä summa, jolla hän enimmillään ajaisi päämiehensä asiaa. Oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan velvollisuus valvoa parhaan kykynsä mukaan päämiehensä etua ja oikeutta saattaisi silloin edellyttää toimenpiteitä, joista hänellä ei olisi oikeutta palkkioon. Se voisi johtaa oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan näkökulmasta kohtuuttomiin tilanteisiin etenkin siihen nähden, ettei kaikkien päämiehen asian ajamiseksi tarvittavien toimenpiteiden määrä ja laajuus ole etukäteen arvioitavissa eikä täysin hänen vaikutusmahdollisuuksiensa piirissä. Tällaisen sääntelyn seurauksena oikeudenkäyntikulujen määrä saatettaisiin myös arvioida varmuuden vuoksi hyvin korkeaksi, mikä voisi lopulta päinvastoin lisätä oikeudenkäyntikulujen määrää. Oikeudenkäyntiasiamies tai -avustaja ja päämies voisivat silti jatkossakin sopia enimmäispalkkiosta siten kuin nykyään.

Arvio tulisi päivittää kirjallisesti, jos oikeudenkäyntikulujen todennäköinen määrä vaikuttaisi ylittyvän olennaisesti tai jos se olisi muuten perusteltua. Olennaisena voitaisiin pitää ainakin sitä, että arvio oikeudenkäyntikulujen kokonaismäärästä vaikuttaisi ylittyvän 20 prosentilla. Arvion päivittäminen voisi olla perusteltua myös esimerkiksi silloin, jos arvio osoittautuisi liian suureksi tai jos oikeudenkäynnin viivästymisen seurauksena arvion antamisesta olisi kulunut pitkä aika.

Säännös osoittaisi oikeudenkäyntikulujen määrää koskevan etukäteisarvion vähimmäistason. Se ei estäisi oikeudenkäyntiasiamiestä tai -avustajaa antamasta arviota päämiehen oikeudenkäyntikuluista myös muissa kuin sen kattamissa tilanteissa tai momentissa säädettyä yksityiskohtaisempaan.

Pykälän 2 *momentissa* säädettäisiin summaarisia riita-asioita koskevasta poikkeuksesta oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuuteen. Jos riita-asia tulisi vireille oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 3 §:ssä tarkoitetulla haastehakemuksella, oikeudenkäyntikuluarvio tulisi antaa vain, jos asiaa ei ratkaistaisi yksipuolisella tuomiolla. Oikeudenkäyntikuluarvio tulisi tässä tilanteessa antaa silloin, kun asiaa aletaan käsitellä tavallisessa riita-asian käsittelyjärjestyksessä.

Pykälän 3 *momentissa* säädettäisiin oikeudenkäyntikuluarviosta muutoksenhaussa. Jos asiassa valitettaisiin hovioikeuteen, oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi antaa päämiehelleen uusi arvio hovioikeudessa aiheutuvista oikeudenkäyntikuluista. Vastaavasti tulisi toimia korkeimman oikeuden osalta.

Muutoksenhakuvaihetta koskevan oikeudenkäyntikuluarvion antamiseen noudatettaisiin soveltuvin osin sitä, mitä 1 momentissa säädettäisiin käräjäoikeusvaihetta koskevasta arviosta. Se tulisi siis esimerkiksi antaa ennen valituksen tai vastauksen laatimista, mutta vain, jos päämies olisi yksityishenkilö, jolle ei ole myönnetty oikeusapua ilman omavastuusuutta. Se tulisi myös eritellä samalla tavalla kuin 1 momentissa tarkoitettu arvio, joskaan käytännössä hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa ei aina toimiteta suullista valmistelua.

21 luku **Oikeudenkäyntikuluista**

8 §. Pykälän 2 *momentin* mukaan oikeudenkäyntikulujen korvaukselle on vaadittaessa määrättävä vuotuista viivästyskorkoa korkolain 4 §:n 3 momentissa tarkoitetun korkokannan mukaan siitä lähtien, kun kuukausi on kulunut korvauksen tuomitsemispäivästä.

Korkolain 4 §:n 3 momentti on kumottu lailla 340/2002. Tuon lain siirtymäsäännöksen mukaan silloin, jos muualla lainsäädännössä viitataan korkolain 4 §:n 3 momenttiin, on kyseisen säännöksen asemesta noudatettava korkolain 4 §:n 1 momenttia.

Sääntelyn selkeyttämiseksi momentin viittaus korkolakiin ehdotetaan korjattavaksi siirtymäsäännöksen mukaiseksi. Näin momentista ilmenisi suoraan, että siinä tarkoitettun viivästyskoron korkokannasta säädetään korkolain 4 §:n 1 momentissa. Tekninen muutos ei vaikuttaisi momentissa tarkoitetun viivästyskoron korkokannan suuruuteen.

Momenttiin ehdotetaan samalla lisättäväksi siitä puuttuva korkolain säädösnumero.

8 b §. Pykälä koskee oikeudenkäynnin hävinneen asianosaisen oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistamista. Se antaa tuomioistuimelle mahdollisuu-

den alentaa hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää siitä, mikä se luvun muiden säännösten mukaan olisi. Lainkohtaa sovelletaan viran puolesta, joten oikeudenkäyntikuluvastuuta voidaan sen nojalla kohtuullistaa, vaikka hävinnyt asianosainen olisi myöntänyt vastapuolen oikeudenkäyntikulujen määrän oikeaksi (HE 107/1998 vp s. 20).

Kuten nykytilaa ja sen arviointia koskevista jaksoista tarkemmin ilmenee, oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden kohtuullistaminen pykälän nojalla on tällä hetkellä harvinaista. Säännöksen ei voida siksi katsoa tehokkaasti estävän kohtuuttomia kuluvastuutilanteita. Sen vuoksi pykälää olisi syytä muuttaa niin, että hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää alennettaisiin viran puolesta nykyistä useammin.

Tässä tarkoituksessa ehdotetaan ensiksikin pykälän kieliasua uudistettavaksi niin, että siitä kävisi selvästi ilmi kohtuullistamisen olevan tuomioistuimen velvollisuus silloin, kun asianosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut täysimääräisesti olisi säännöksessä tarkoitettulla tavalla kohtuutonta.

Toiseksi ehdotetaan, että maksettavaksi tuomittavan määrän alentamisen edellytyksenä olevalta kohtuuttomuudelta ei enää vaadittaisi ilmeisyyttä. Kohtuullistamista puoltavien näkökohtien ei siten tulisi jatkossa olla samalla tavalla erityisen painavia kuin nykyään, jotta maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrän alentaminen viran puolesta tulisi kysymykseen.

Kohtuuttomuuden arviointiperusteita olisivat jatkossakin oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys, joilla tarkoitettaisiin samaa kuin voimassa olevassa laissa. Oikeudenkäyntikuluratkaisun kohtuullisuutta tulisi edelleen harkita niiden kaikkien näkökulmasta.

Olennaista olisi arvioida täysimääräisen oikeudenkäyntikuluvastuun kohtuullisuutta kokonaisuutena. Kohtuullistaminen olisi sitä perustellumpaa, mitä useampi pykälässä mainittu tekijä puhuisi sen puolesta. Ei kuitenkaan edellytettäisi, että niistä jokainen puoltaisi kohtuullistamista. Riittävää olisi, että yhden tai useamman kohtuullistamista puoltavan tekijän painoarvo olisi kokonaisarviointissa kohtuullistamista vastaan puhuvien arviointiperusteiden painoarvoa suurempi.

Tämä tarkoittaisi sitä, että maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää voitaisiin alentaa myös tasavertaisten asianosaisten välillä. Siihen voisi olla aihetta jo oikeudenkäyntiin johtaneiden seikkojen perusteella esimerkiksi silloin, kun voittanut asianosainen ei olisi lainkaan myötävaikuttanut asian selvittämiseen ennen oikeudenkäyntiä. Samoin kohtuullistaminen voisi olla mahdollista pelkästään asian merkityksen

perusteella esimerkiksi silloin, kun asia koskee hävinneen asianosaisen vakavaa vammautumista tai kun asianosainen tuomitaan hänen kotinaan käytetyn tai kodikseen hankitun asunnon kaupan purkua koskevassa asiassa huomattavaan korvausvastuuseen. Kohtuullistaminen silloin, kun vain yksi arviointiperuste puoltaisi sitä, edellyttäisi kuitenkin aina sitä, etteivät muut huomioon otettavat seikat erityisesti puhuisi kohtuullistamista vastaan.

Kohtuullistaminen voisi olla jatkossakin perusteltua myös kuluttajan hävitessä jutun, jonka kuluttajariitalautakunta olisi aikaisemmin ratkaissut hänen edukseen, vaikka asian merkitys ei olisi erityisen suuri (HE 107/1998 vp s. 20–21). Vastaava tilanne voisi syntyä myös silloin, jos vakuutettu olisi voittanut asian liikenne- ja potilasvahinkolautakunnassa, mutta hävinnyt sen käräjäoikeudessa.

Oikeudenkäyntikulujen suuri määrä ei sen sijaan edelleenkään olisi sellaisenaan peruste alentaa hävinneen asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää. Arvioitaessa asian merkitystä voitaisiin silti jatkossakin punnita oikeudenkäyntikulujen määrää suhteessa riidan kohteeseen (HE 107/1998 vp s. 21).

Kysymys olisi jatkossakin poikkeussäännöksestä. Tarkoitus ei olisi, että oikeudenkäyntikuluvastuun kohtuullistaminen viran puolesta muodostuisi pääsäännöksi esimerkiksi erilaisessa asemassa olevien asianosaisten, kuten kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan, välisessä suhteessa, vaan maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrän alentaminen edellyttäisi aina kaikki säännöksessä mainitut tekijät huomioon ottavaa kokonaisarviointia. Korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrä ja niiden korvausvelvollisuuden jakautuminen ratkeaisivat edelleen lähtökohtaisesti muiden oikeudenkäymiskaaren 21 luvun pykälien ja asianosaisten tahdonilmaisujen perusteella.

Kysymys siitä, kuinka paljon maksettavaksi tuomittavaa määrää tulisi säännöksen soveltuessa alentaa, ratkaistaisiin jatkossakin pykälässä mainittujen kohtuuttomuuden arviointiperusteiden perusteella. Mitä enemmän aihetta kohtuullistamiselle olisi, sitä pienemmäksi maksettavaksi tuomittava määrä tulisi alentaa. Tuomioistuimien voisi myös vapauttaa hävinneen asianosaisen kaikesta vastapuolen oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta, mikä tarkoittaisi sitä, että kumpikin asianosainen pitäisi omat oikeudenkäyntikulunsa vahinkonaan. Lopputulos ei kuitenkaan saisi muodostua kohtuuttomaksi voittaneenkaan asianosaisen kannalta. Maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää tulisi alentaa vain siinä määrin kuin se olisi tarpeen kohtuuttomuuden poistamiseksi.

7 Lakia alemman asteinen sääntely

Ehdotettaviin säännöksiin ei sisälly asetuksenantovaltuuksia, eikä niillä kumottaisi lakia alemman asteista sääntelyä.

8 Voimaantulo

Lakiehdotusten olisi perusteltua tulla voimaan ilman aiheetonta viivytystä. Niiden hyväksymisen ja voimaantulon välissä olisi kuitenkin syytä olla muutama kuukausi, jotta toimijat ehtisivät varautua uuteen lainsäädäntöön. Kun otetaan huomioon myös aika, joka tarvitaan ehdotuksen jatkovalmisteluun oikeusministeriössä ja hallituksen esityksen käsittelyyn eduskunnassa, sekä eduskunnan keväätistuntokauden päättyminen maaliskuun 2023 alussa, lakiehdotusten voimaantulon ajankohdaksi ehdotetaan 1.5.2023.

Oikeudenkäyntikuluja koskevan lainsäädännön muuttaminen vireillä olevien asioiden osalta ei yleensä ole perusteltua muun muassa siitä syystä, että se vaikuttaisi näiden juttujen asianosaisten perusteltuihin odotuksiin siitä, miten heidän asiansa tullaan käsittelemään ja ratkaisemaan tuomioistuimessa. Perusteltujen odotusten merkitystä korostaa tässä tapauksessa se, että ehdotuksella laajennettaisiin tuomioistuimen toimivaltaa tehdä oikeudenkäyntikuluja koskeva ratkaisu viran puolesta riita-asioissa, joissa asianosaisten määräämisvalta on laaja. Näistä syistä oikeudenkäymiskaaren muutoslakiin olisi syytä ottaa siirtymäsäännös, jonka mukaan uutta oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää sovellettaisiin vasta sen voimaantulon jälkeen vireille tulevissa asioissa.

Oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuus merkitsisi uuden velvoitteen asettamista asianajotoimeksiantosopimuksen toiselle osapuolelle. Lähtökohtaisesti olisi siten perusteltua, että velvoite koskisi vain toimeksiantosopimuksia, jotka solmitaan uuden lain voimaantulon jälkeen.

Asianajotoimeksiantoa koskevat sopimukset ovat kuitenkin usein pitkäkestoisia, koska sopimuksessa tarkoitettua riitaa pyritään tyypillisesti selvittämään eri tavoin ennen oikeudenkäyntiä. Sen vuoksi oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuuden rajoittaminen uuden lain voimaantulon jälkeen tehtyihin sopimuksiin voisi johtaa siihen, että velvollisuus sen antamiseen riippuisi lähivuosina siitä päämiehen kannalta pitkälti satunnaisesta seikasta, kuinka kauan ennen oikeudenkäyntiä toimeksiantosopimus olisi solmittu. Toisaalta oikeudenkäyntikuluarviota ei olisi tarpeen antaa, jos sopimuksessa tarkoitettua riitaa käsiteltäisiin lain voimaan tullessa tuomioistuimessa. Tässä tilanteessa oikeudenkäyntikuluarvion antaminen päämiehelle ei enää voisi parantaa tämän kykyä arvioida etukäteen oikeudenkäyntiin ryhtymisen merkitsemää taloudellista riskiä.

Näistä syistä olisi perusteltua, että uutta oikeudenkäyntikuluarviota koskevaa säännöstä sovellettaisiin kaikkiin niihin toimeksiantosopimuksiin, joissa tarkoitettu asia ei

ole vielä vireillä tuomioistuimessa. Tällainen ratkaisu olisi sekä oikeudenkäynti-asiamiesten ja -avustajien että heidän päämiestensä näkökulmasta yksiselitteinen ja ennakoitava.

Tällainen siirtymäsäännös merkitsisi taannehtivaa puuttumista yksityisten välisiin sopimussuhteisiin, koska se asettaisi sopimussuhteen toiselle osapuolelle uuden veloitteen sen jälkeen, kun sopimus on solmittu. Siirtymäsäännöksen suhdetta perustuslakiin tarkastellaan tästä näkökulmasta jaksossa 10.2.

9 Toimeenpano ja seuranta

Lakiehdotuksen toimeenpano ei edellyttäisi erityisiä toimia.

Oikeusministeriö seuraa oikeudenkäyntikuluja ja muunkin oikeudenkäyntimenettelyä koskevan lainsäädännön toimivuutta yleisellä tasolla.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos ja Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti ovat tutkineet oikeusministeriön toimeksiannosta oikeudenkäyntikulujen määrien kehitystä pääkäsitelyssä ratkaistuissa riita-asioissa vuosina 1995, 2004, 2008 ja 2019. Seuraavan tutkimuksen tekeminen olisi aiheellista joitain vuosia ehdotettavan lain voimaantulon jälkeen.

10 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

10.1 Oikeusturva

Ehdotus oikeudenkäyntikulujen kohtuullistamista koskevan oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muuttamisesta on merkityksellinen etenkin oikeusturvaa koskevan perustuslain 21 §:n kannalta.

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Pykälän 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuuluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Perustuslain esitöiden mukaan pykälän 2 momentin luettelo oikeussuojatakeista ei ole tyhjentävä. Toisaalta säännös ei estä säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia näihin takeisiin, kunhan kyseiset poikkeukset eivät muuta oikeussuojatakeiden asemaa pääsääntönä eivätkä yksittäisessä tapauksessa vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (HE 309/1993 vp s. 74).

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että hallinnollista rangaistusseuraamusta koskevassa oikeudenkäynnissä – josta ei siis nyt ole kysymys – perustuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin oikeusturvan takeisiin voidaan katsoa kuuluvan myös oikeus saada kohtuullinen korvaus oikeudenkäyntikulusta, jos seuraamusta koskeva vaatimus hylätään lainvastaisena. Seuraamusvaatimuksen kohteena olevan oikeusturvaa olisi omiaan heikentämään se, jos hän joutuisi itse vastaamaan oikeudenkäyntikuluis-taan myös tässä tilanteessa (PeVL 12/2019 vp s. 9).

Valituslupajärjestelmistä antamissaan lausunnoissa perustuslakivaliokunta on lisäksi korostanut oikeusturvan saatavuuden tärkeyttä (esim. PeVL 16/2019 vp s. 3–4, PeVL 50/2018 vp s. 5, PeVL 55/2014 vp s. 3–4 ja PeVL 32/2012 vp s. 3).

Perustuslain suojaa nauttivina oikeussuojatakeina voidaan pitää myös niitä vaatimuksia, joita oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille on asetettu Euroopan ihmisoikeusso-

pimuksessa sekä kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (HE 309/1993 vp s. 74). Edellä jaksossa 2.3 on tarkemmin selostettu, mitä ne edellyttävät oikeudenkäyntikuluja koskevalta sääntelyltä. Oikeustila voidaan tiivistää seuraavasti.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan pääsy tuomioistuimeen kuuluu Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan 6 artiklan alaan, ja häviöjä maksaa -periaate voi rajoittaa sitä. Rajoitus voi kuitenkin olla hyväksyttävä, jos se osaltaan takaa hyvän oikeudenhoidon ja suojelee toisten asianosaisten oikeuksia. Hävinneen asianosaisten maksettavaksi tuomittujen oikeudenkäyntikulujen määrä on tekijä, joka tulee ottaa huomioon arvioitaessa sitä, onko periaatteen soveltaminen suhteellisuusperiaatteen mukaista. Liian suuret kustannukset voivat merkitä estettä saada asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Euroopan neuvoston ministerikomitea on suositellut, että oikeudenkäynnin voittaneen asianosaisten tulisi muissa kuin erityisissä olosuhteissa saada hävinneeltä asianosaiselta korvaus kohtuullisista oikeudenkäyntikuluistaan. Suosituksen selitysmuistion kohdan 54 mukaan jäsenvaltioiden tulisi määrittellä kansallisessa lainsäädännössään nämä erityiset olosuhteet, joissa tuomioistuimet voivat poiketa pääsäännöstä.

Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevaa kansainvälistä yleissopimusta valvova YK:n ihmisoikeuskomitea on pitänyt yleissopimuksen 14 artiklan 1 kappaleen kannalta ongelmallisena sitä, että tuomioistuin tai muu viranomainen asettaisi yksilölle kuluvasuunnan, jonka vuoksi hänen pääsytensä tuomioistuimeen voisi tosiasiallisesti estyä.

Nyt käsiteltävänä oleva ehdotus merkitsisi sitä, että poikkeaminen täyden korvauksen periaatteesta olisi mahdollista aiempaa useammin. Jatkossa tuomioistuin voisi myös nykyistä laajemmin kohtuullistaa hävinneen asianosaisten kuluvasuuntaa viran puolesta. Ehdotus johtaisi siihen, että riita-asian oikeudenkäynnin hävinnyt asianosainen vapautettaisiin täysimääräisestä oikeudenkäyntikuluvastuusta nykyistä useammassa tapauksessa. Ehdotus mahdollistaisi kulukysymyksen ratkaisemisen yksittäisessä asiassa nykyistä joustavammin ja oikeudenmukaisemmin.

Ehdotus ei merkitsisi häviöjä maksaa -periaatteesta luopumista. Jatkossakin lähtökohta olisi, että riita-asian hävinneen asianosaisten tulisi korvata voittaneen asianosaisten tarpeellisista toimenpiteistä johtuneet kohtuulliset oikeudenkäyntikulut niin kuin oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 1 §:ssä säädetään. Voittanut asianosainen saisi siis edelleen yleensä täyden korvauksen oikeudenkäyntikuluistaan. Hävinneen asianosaisten maksettavaksi tuomittavan määrän alentaminen olisi mahdollista vain silloin, kun lopputulos muodostuisi kohtuuttomaksi eräät laissa täsmällisesti määritellyt seikat huomioon ottaen.

Ehdotuksen voidaan arvioida pienentävän riita-asioiden oikeudenkäyntikuluriskiä, vähentävän kohtuuttomia kuluvastuutilanteita ja lisäävän oikeuden tosiasiallista saatavuutta. Ehdotus ei siten merkitsisi rajoitusta perustuslain 21 §:ssä turvattuihin oikeuksiin, vaan päinvastoin parantaisi ihmisten oikeusturvaa.

10.2 Omaisuuden suoja ja sopimusvapaus

Perustuslain 15 §:n mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. Omaisuudensuojaan voidaan kuitenkin säätää rajoituksia perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten mukaisesti. Niitä ovat vaatimukset lailla säätämisestä, lain täsmällisyydestä ja tarkkara-jaisuudesta, rajoituksen hyväksyttävyydestä, rajoituksen suhteellisuudesta, perusoikeuden ydinalueen koskemattomuudesta, oikeusturvajärjestelyjen riittävydestä ja ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisesta (PeVM 25/1994 vp s. 5).

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1 lisäpöytäkirjan 1 artiklan mukaan jokaisella luonnollisella tai oikeushenkilöllä on oikeus nauttia rauhassa omaisuudestaan. Keneltäkään ei saa riistää hänen omaisuuttaan paitsi julkisen edun nimissä ja laissa määrättyjen ehtojen sekä kansainvälisen oikeuden yleisten periaatteiden mukaisesti. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan sopimusvaltioilla on laaja harkintavalta omaisuudensuojasäännöksessä tarkoitetun julkisen edun määrittelyssä (ks. esim. suuren jaoston ratkaisut J.A. Pye (Oxford) Ltd ja J.A. Pye (Oxford) Land Ltd v. Yhdistynyt kuningaskunta 30.8.2007, kohta 75 ja Lekić v. Slovenia 11.12.2018, kohta 108; häviäjä maksaa -periaatteen osalta myös Cindrić and Bešlić v. Kroatia 6.9.2016, kohdat 94–98).

Sopimusvapaudesta ei ole nimenomaisesti säädetty perustuslaissa. Sopimusvapaus kuitenkin saa suojaa tietyssä määrin omaisuudensuojaa turvaavan yleislausekkeen kautta, jonka on katsottu jossain määrin turvaavan myös sopimussuhteiden pysyvyyttä (HE 309/1993 vp s. 62, PeVL 15/2004 vp s. 4–5 ja PeVL 26/2008 vp s. 2). Näin myös sopimusvapauteen kohdistuvien rajoitusten perustuslainmukaisuus ratkaistaan perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten perusteella.

Ehdotus oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n muuttamisesta tarkoittaisi sitä, että oikeudenkäynnin hävinnyt asianosainen voitaisiin vapauttaa yksityisoikeudellisesta suorituksesta vastapuolelleen nykyistä lievemmin edellytyksin. Ratkaisu voitaisiin tehdä viran puolesta eli hävinneen asianosaisen myöntämisestä riippumatta. Se merkitsisi puuttumista määräämisperiaatteeeseen, jonka mukaan oikeudenkäynnin asianosainen itse ratkaisee, haluaako hän oikeussuojaa ja missä laajuudessa hän sitä haluaa. Määräämisperiaatetta puolestaan voidaan pitää sopimusvapauden prosessioikeudellisena ulottuvuutena.

Oikeudenkäynnin voittaneen asianosaisen näkökulmasta ehdotus merkitsisi sitä, että hän joutuisi nykyistä useammin maksamaan omia oikeudenkäyntikulujaan huolimatta siitä, että hänen on katsottu olleen asiassa oikeassa. Hän ei siis saisi vastapuoleltaan täyttä korvausta siitä vahingosta, jonka oikeudenkäynnin hävinnyt asianosainen on hänelle aiheuttanut ja jonka korvaamista hävinnyt asianosainen ei aina ole määrältään vastustanut.

Arvioitaessa ehdotuksen perustuslainmukaisuutta tästä näkökulmasta voidaan ensin kiinnittää huomiota siihen, että se ei olisi tältä osin luonteeltaan uudenlaista lainsäädäntöä. Maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrän alentaminen viran puolesta on mahdollista jo voimassa olevan oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:n nojalla. Ehdotus merkitsisi ainoastaan säännöksen soveltamiskynnyksen madaltamista.

Kysymys olisi silti jatkossakin poikkeussäännöksestä. Tuomioistuimien alentaisi maksettavaksi tuomittavaa määrää viran puolesta vain silloin, jos täysimääräinen oikeudenkäyntikuluvollisuus olisi laissa säädetyt seikat huomioon ottaen kohtuuton lopputulos. Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden jakautuminen ja korvattavien oikeudenkäyntikulujen määrä määräytyisivät edelleen pääsääntöisesti asianosaisten tahdonilmaisujen ja oikeudenkäymiskaaren 21 luvun muiden säännösten perusteella.

Ehdotuksella on asiallisia yhtymäkohtia maksukyvyttömyysoikeuteen. Esimerkiksi konkurssissa tai yksityishenkilön velkajärjestelyssä velallinen saatetaan niin ikään vapauttaa myöntämänsä saatavan suorittamisesta. Perustuslakivaliokunnan mukaan tämä kajoaa väistämättä tavalla tai toisella velkojan asemaan velkasuhteesta johtuvien varallisuusoikeudellisten oikeuksien haltijana ja siten perustuslaissa turvattuun omaisuuden suojaan. Perustuslakivaliokunta on tästä huolimatta vakiintuneesti katsonut maksukyvyttömyysoikeudellisen lainsäädännön olevan lähtökohtaisesti saatettavissa voimaan tavallisella lailla. Omaisuuden suojaan kohdistuvan sääntelyn on kuitenkin oltava riittävän tarkkarajaista ja täsmällistä. Sääntelyn on lisäksi otettava eri osapuolten oikeudet ja velvollisuudet oikeasuhtaisesti huomioon esimerkiksi niin, ettei se muodostu jonkun osapuolen kannalta kohtuuttomaksi taikka perusteettomasti jotakuta syrjiväksi tai suosivaksi (esim. PeVL 69/2018 vp s. 2, PeVL 13/2003 vp s. 2, PeVL 33/2002 vp s. 2 ja PeVL 23/1992 vp s. 2).

Tämän ehdotuksen voidaan arvioida pienentävän oikeudenkäyntikuluriskiä ja parantavan siten oikeuden tosiasiallista saatavuutta. Ehdotuksen tavoitteet saavat suojaan perustuslain 21 §:stä ja Suomea sitovista kansainvälisistä ihmisoikeusvelvoitteista siten kuin edellisessä jaksossa ja jaksossa 2.3 tarkemmin kerrotaan. Häviöjä maksaa -periaatteen joustamatonta tulkintaa on pidetty oikeusturvasyistä ongelmallisena, ja ehdo-

tus lisäisi tuomioistuimen mahdollisuuksia poiketa siitä. Perustuslakivaliokunta on korostanut myös oikeuden saatavuuden merkitystä (esim. PeVL 16/2019 vp s. 3–4, PeVL 50/2018 vp s. 5 ja PeVL 32/2012 vp s. 3).

Ehdotuksella pyritään helpottamaan oikeudenkäynnin hävinneen asianosaisen asemaa ja vähentämään kohtuutonta kuluvastuuta. Ehdotus on painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Ehdotettu säännös ei johtaisi kohtuuttomuuteen myöskään voitaneen asianosaisen näkökulmasta. Ehdotus on siis oikeasuhtainen, ja sille on perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta hyväksyttävät perusteet.

Ehdotus merkitsisi omaisuuden suojaan ja sopimusvapauten puuttumista vain oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuuden osalta. Sen ei siksi voida katsoa koskevan näiden perusoikeuksien ydinaluetta. Maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrän alentamisesta viran puolesta säädettäisiin täsmällisesti ja tarkkarajaisesti lain tasolla. Tuomioistuimen kohtuullistamisratkaisusta voisi hakea muutosta siten kuin oikeudenkäymiskaassa säädetään.

Ehdotus oikeudenkäyntikuluarviosta puolestaan tarkoittaisi, että oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi oikeudenkäyntiasioissa antaa päämiehelleen arvio asiassa aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen määrästä riippumatta siitä, mitä mieltä toimeksiantosopimuksen osapuolet itse ovat tällaisen arvion tarpeellisuudesta. Ehdotus siis johtaisi uuteen pakottavaan sääntelyyn oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan ja hänen päämiehensä välisessä sopimussuhteessa ja siten heidän sopimusvapautensa rajoittamiseen.

Ehdotus voisi lisätä asianajopalveluiden käyttäjien hintatietoisuutta ja parantaa asiakkaan asemaa, koska he saisivat nykyistä useammin ja usein myös nykyistä yksityiskohtaisemman kirjallisen arvion asian oikeudenkäyntikulujen määrästä. Oikeudenkäyntikuluarvion antamista ei toisaalta voida pitää asianajotoiminnan harjoittajien kannalta raskaana velvollisuutena. Arvio oikeudenkäyntikulujen määrästä ei sitoisi, joten sopimusvapauden näkökulmasta merkityksellistä olisi vain se, että oikeudenkäyntiasiamiesten ja -avustajien tulisi ylipäätään antaa tällainen arvio. Oikeudenkäyntikuluarvion merkitsemää sopimusvapauden rajoitusta voidaan siten pitää hyväksyttävänä ja oikeasuhtaisena.

Oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuuden tarkoittama rajoitus sopimusvapautteen ei kohdistuisi sopimusvapauden ydinalueelle. Kysymys ei olisi enimmäishinnan asettamisesta, eikä muistakaan toimeksiantosopimuksen olennaisista ehdoista säättämisestä. Perustuslakivaliokunnan mukaan sopimusoikeuden sääntely sinänsä kuuluu lähtökohtaisesti tavallisen lainsäädännön alaan (esim. PeVL 26/2008 vp s. 2 ja PeVL 3/1982 vp s. 2).

Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta on merkitystä myös sillä, että Euroopan neuvoston ministerikomitean oikeuden saatavuuden edistämistä koskevan suosituksen (*Recommendation No. R (81) 7 of the Committee of Ministers to Member States on Measures Facilitating Access to Justice*) 13 kohdan mukaan juristien palkkioiden määrää oikeudenkäynnissä tulisi jollakin tavalla kontrolloida. Kohtaan liittyvän selitysmuistion kannanoton mukaan on tärkeää, että asiakkaalle kerrotaan etukäteen, niin hyvin kuin se on mahdollista, oikeudenkäyntikulujen todennäköisestä määrästä, erityisesti juristien palkkioista (*Explanatory Memorandum on Recommendation No. R (81) 7, kohta 50*).

Kuten voimaantuloa koskevasta jaksosta 8 ilmenee, oikeudenkäyntikuluarviota koskevaa säännöstä ehdotetaan sovellettavaksi toimeksiantosopimukseen, jotka on jo solmittu mutta joissa tarkoitettua asiaa ei vielä käsitellä tuomioistuimessa.

Sopimussuhteisiin taannehtivasti puuttuva sääntely on merkityksellistä perustuslain 15 §:ssä turvatun omaisuuden suojan kannalta. Omaisuuden perustuslainsuoja turvaa myös sopimussuhteiden pysyvyyttä, mutta kielto puuttua taannehtivasti sopimussuhteiden koskemattomuuteen ei ole perustuslakivaliokunnan käytännössä muodostunut ehdottomaksi. Sopimusten sitovuus ja pysyvyys kytkeytyvät osapuolten perusteltujen odotusten suojaamiseen. Perustuslakivaliokunnan käytännössä on perusteltujen odotusten suojaan tulkittu kuuluvan oikeus luottaa sopimussuhteen kannalta olennaisia oikeuksia ja velvollisuuksia sääntelevän lainsäädännön pysyvyyteen niin, että tällaisia seikkoja ei voida säännellä tavalla, joka kohtuuttomasti heikentäisi sopimusosapuolten oikeusasemaa. Silloinkin, kun valiokunta on pitänyt mahdollisena takautuvaa puuttumista sopimukseen, valiokunta on arvioinut esitystä perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten, kuten sääntelyn tarkoituksen hyväksyttävyyden ja sääntelyn oikeasuhtaisuuden, kannalta (ks. esim. PeVL 22/2021 vp s. 2 ja PeVL 36/2010 vp s. 2 ja niissä viitatus lausunnot).

Perustuslakivaliokunta on käytännössään antanut merkitystä taannehtivan lainsäädännön perustuslain 6 §:ään kiinnittyville yhdenvertaisuusvaikutuksille (PeVL 33/2002 vp s. 3, PeVL 63/2002 vp s. 3). Sääntelyn taannehtivuuden oikeasuhtaisuuden ja hyväksyttävyyden kannalta merkityksellisenä on pidetty myös sitä, onko sääntelyssä kyse sopimuksen varsinaiseen ydinsisältöön kuuluvasta sellaisesta ehdosta, jonka perusteella esimerkiksi velkojan tuotto-odotukset tyypillisesti määräytyvät (PeVL 5/2002 vp s. 2). Perustuslakivaliokunta on niin ikään katsonut, että lailla voidaan selvittää ja täydentää oikeussuhteita, kunhan aineelliseen oikeuteen ei tuoda olennaisesti uutta sisältöä (PeVL 5/2002 vp ja PeVL 28/1994 vp s. 2–3).

Oikeudenkäyntikuluarvion antaminen ei olisi toimeksiantosopimuksesta johtuva olennainen velvollisuus, eikä sen antamisvelvollisuus olisi toimeksiantosopimuksen ydinsi-

sältöä. Velvollisuuden täyttämistä ei voida pitää oikeudenkäyntiasiamiehelle tai -avustajalle raskaana. Jos sääntely olisi ehdotetulla tavalla taannehtivaa, oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuus koskisi yhdenvertaisesti kaikkia päämiehiä, joiden riita-asian käsittely tuomioistuimessa ei ole vielä alkanut. Näistä syistä ehdotus oikeudenkäyntikuluarviota koskevan säännöksen soveltamisen alkamisajankohdasta ei ole perustuslain omaisuudensuojasäännöksen kannalta ongelmallinen.

10.3 Elinkeinovapaus

Ehdotus siitä, että asianajotoiminnan harjoittajille asetettaisiin velvollisuus antaa asiakkailleen oikeudenkäyntikuluarvio, vaikuttaisi asianajoeinkeinon toimintaedellytyksiin. Sen vuoksi ehdotus on merkityksellinen myös perustuslain 18 §:n 1 momentissa turvatun elinkeinovapauden kannalta.

Perusteet, joiden nojalla oikeudenkäyntikuluarviota koskevan ehdotuksen on edellisessä jaksossa katsottu olevan omaisuuden suojan ja sopimusvapauden näkökulmasta ongelmaton, soveltuvat myös arvioitaessa asiaa elinkeinovapauden kannalta.

Tältä osin merkityksellistä on kuitenkin myös se, että toimiminen oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana on luvanvaraista. Ehdotuksella ei suoraan korotettaisi niitä vaatimuksia, jotka juristin tulee täyttää luvan saadakseen. Kieltäytyminen oikeudenkäyntikuluarvioiden antamisesta voisi silti äärimmillään johtaa siihen, että asianajotoiminnan harjoittaja menettäisi oikeutensa toimia oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana.

Toisaalta oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuus olisi merkitykseltään vähäinen lisävelvoite. Sen täyttämistä ei voitaisi pitää vaikeana. Se ei kohdistuisi elinkeinovapauden ydinalueelle, ja sen asettamiselle olisi hyväksyttävät perusteet. Merkityksellistä on sekin, että tällaisia arvioita annetaan yleisesti jo tällä hetkellä ja että asianajotoiminnan harjoittajilla on runsaasti muitakin velvollisuuksia suhteessa asiakkaisiinsa ja tuomioistuihin.

Perustuslakivaliokunta on katsonut, ettei elinkeinonharjoittajan velvollisuus tarjota tavaran ja palvelun ostajalle maksusuorituksesta laadittu kuitti olennaisesti rajoita elinkeinovapautta (PeVL 14/2013 vp s. 2). Elinkeinovapauden ei ole katsottu estävän myöskään sitä, että postiyritykselle määrätään yleispalveluvelvoite myös muulle maantieteelliselle alueelle tai muihin yleispalveluun kuuluviin postipalveluihin kuin mihin yritys on hakenut toimilupaa (PeVL 28/2000 vp s. 2). Vastaavasti myöskään velvollisuus antaa oikeudenkäyntikuluarvio ei rajoittaisi elinkeinovapautta niin, että siitä säätämiseksi olisi perustuslain 18 §:n 1 momentista johtuva este.

10.4 Johtopäätös

Edellisistä jaksoista ilmenevän perusteella ehdotuksille ei ole perustuslain 15 §:stä, 18 §:n 1 momentista eikä 21 §:stä johtuvaa estettä. Ne eivät ole myöskään Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vastaisia. Lakiehdotus voidaan näin ollen käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

LAKIEHDOTUS

Laki

oikeudenkäymiskaaren 15 ja 21 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäymiskaaren 15 lukuun siitä lailla 244/2006 kumotun 14 §:n tilalle uusi 14 § sekä
muutetaan 21 luvun 8 §:n 2 momentti ja 8 b §,
sellaisina kuin niistä ovat 21 luvun 8 §:n 2 momentti laissa 285/1995 ja 21 luvun 8 b § laissa 368/1999, seuraavasti:

15 luku

Oikeudenkäyntiasiamiehestä

14 §

Oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulee ennen riita-asian oikeudenkäyntiä antaa päämiehelleen kirjallinen arvio tämän oikeudenkäyntikulujen todennäköisestä määrästä kärjäoikeudessa, jos päämies on yksityishenkilö, jolle ei ole myönnetty oikeusapua ilman omavastuusuutta. Arviossa on eriteltävä ainakin kirjallisen valmistelun, suullisen valmistelun ja pääkäsittelyn osuudet, ja siihen tulee sisältyä arvonlisäveron osuus. Arvio tulee päivittää kirjallisesti, jos oikeudenkäyntikulujen todennäköinen määrä vaikuttaa ylittävän olennaisesti tai se on muuten perusteltua.

Jos asia tulee vireille 5 luvun 3 §:ssä tarkoitetulla haastehakemuksella, 1 momentissa tarkoitettu arvio tulee kuitenkin antaa vain, jos asiaa ei ratkaista 5 luvun 13 tai 14 §:n nojalla valmistelua jatkamatta yksipuolisella tuomiolla.

Jos asiassa haetaan muutosta, oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulee antaa päämiehelleen arvio tämän oikeudenkäyntikulujen todennäköisestä määrästä muutoksenhakuasteessa. Tähän arvioon sovelletaan, mitä 1 momentissa säädetään oikeudenkäyntikulujen määrästä kärjäoikeudessa annettavasta arviosta.

21 luku

Oikeudenkäyntikuluista

8 §

Oikeudenkäyntikulujen korvaukselle on vaadittaessa määrättävä vuotuista viivästyskorkoa korkolain (633/1982) 4 §:n 1 momentissa tarkoitetun korkokannan mukaan siitä lähtien, kun kuukausi on kulunut korvauksen tuomitsemispäivästä.

8 b §

Tuomioistuimen tulee viran puolesta alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää, jos asianosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut olisi oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys huomioon ottaen kokonaisuutena arvioiden kohtuutonta.

Ennen tämän lain voimaantuloa vireille tulleeseen asiaan sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita 21 luvun 8 §:n 2 momenttia ja 8 b §:ää.

Ennen tämän lain voimaantuloa tehtyyn sopimukseen sovelletaan 15 luvun 14 §:n sijaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä, jos sopimuksessa tarkoitettua asiaa koskeva riita-asia on vireillä tuomioistuimessa tämän lain voimaan tullessa.

RINNAKKAISTEKSTIT

Laki

oikeudenkäymiskaaren 15 ja 21 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään oikeudenkäymiskaaren 15 lukuun siitä lailla 244/2006 kumotun 14 §:n tilalle uusi 14 § sekä
muutetaan 21 luvun 8 §:n 2 momentti ja 8 b §,
sellaisina kuin niistä ovat 21 luvun 8 §:n 2 momentti laissa 285/1995 ja 8 b § laissa 368/1999, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

15 luku

15 luku

Oikeudenkäyntiasiamiehestä

Oikeudenkäyntiasiamiehestä

(lisätään)

14 §

Oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulee ennen riita-asian oikeudenkäyntiä antaa päämiehelle kirjallinen arvio tämän oikeudenkäyntikulujen todennäköisestä määrästä käräjäoikeudessa, jos päämies on yksityishenkilö, jolle ei ole myönnetty oikeusapua ilman omavastuuosuutta. Arviossa on eriteltävä ainakin kirjallisen valmistelun, suullisen valmistelun ja pääkäsittelyn osuudet, ja siihen tulee sisältyä arvonlisäveron osuus. Arvio tulee päivittää kirjallisesti, jos oikeudenkäyntikulujen todennäköinen määrä vaikuttaa ylittävän olennaisesti tai se on muuten perusteltua.

Jos asia tulee vireille 5 luvun 3 §:ssä tarkoitetulla haastehakemuksella, 1 momentissa tarkoitettu arvio tulee kuitenkin antaa vain, jos asiaa ei ratkaista 5 luvun 13 tai 14 §:n nojalla valmistelua jatkamatta yksipuolisella tuomiolla.

Jos asiassa haetaan muutosta, oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulee antaa päämiehelle arvio tämän oikeudenkäyntikulujen todennäköisestä määrästä muutoksenhakuasteessa. Tähän arvioon sovelletaan, mitä 1 momentissa säädetään oikeudenkäyntikulujen määrästä käräjäoikeudessa annettavasta arviosta.

21 luku

21 luku

Oikeudenkäyntikuluista

Oikeudenkäyntikuluista

8 §

8 §

Oikeudenkäyntikulujen korvaukselle on vaadittaessa määrättävä vuotuista viivästyskorkoa korkolain 4 §:n 3 momentissa tarkoitetun korkokannan mukaan siitä lähtien, kun kuukausi on kulunut korvauksen tuomitsemispäivästä.

Oikeudenkäyntikulujen korvaukselle on vaadittaessa määrättävä vuotuista viivästyskorkoa korkolain (633/1982) 4 §:n 1 momentissa tarkoitetun korkokannan mukaan siitä lähtien, kun kuukausi on kulunut korvauksen tuomitsemispäivästä.

8 b §

8 b §

Jos asianosaisen velvoittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut huomioon ottaen oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asian-

Tuomioistuimen tulee viran puolesta alentaa asianosaisen maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää, jos asianosaisen vel-

osaisten asema ja asian merkitys olisi kokonaisuutena arvioiden *ilmeisen* kohtuutonta, tuomioistuimien voi viran puolesta alentaa asianosaisten maksettavaksi tuomittavien oikeudenkäyntikulujen määrää.

voittaminen korvaamaan vastapuolen oikeudenkäyntikulut olisi oikeudenkäyntiin johtaneet seikat, asianosaisten asema ja asian merkitys huomioon ottaen kokonaisuutena arvioiden kohtuutonta.

Ennen tämän lain voimaantuloa vireille tulleen asiaan sovelletaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita 21 luvun 8 §:n 2 momenttia ja 8 b §:ää.

Ennen tämän lain voimaantuloa tehtyyn sopimukseen sovelletaan 15 luvun 14 §:n sijaan tämän lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä, jos sopimuksessa tarkoitettua asiaa koskeva riita-asia on vireillä tuomioistuimessa tämän lain voimaan tullessa.

LAGFÖRSLAG

Lag

om ändring av 15 och 21 kap. i rättegångsbalken

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till 15 kap. i rättegångsbalken en ny 14 §, i stället för den 14 § som upphävts genom lag 244/2006, samt
ändras 21 kap. 8 § 2 mom. och 8 b §,
av dem 21 kap. 8 § 2 mom. sådant det lyder i lag 285/1995 och 21 kap. 8 b § sådan den lyder i lag 368/1999, som följer:

15 kap.

Om rättegångsombud

14 §

Ett rättegångsombud eller rättegångsbiträde ska före rättegången i ett tvistemål ge sin huvudman en skriftlig uppskattning av det sannolika beloppet av dennes rättegångskostnader i tingsrätten, om huvudmannen är en enskild person som inte har beviljats rätts hjälp utan självriskandel. Uppskattningen ska åtminstone innehålla uppgifter om andelarna för den skriftliga förberedelsen, den muntliga förberedelsen och huvudförhandlingen, och den ska innehålla mervärdesskattens andel. Uppskattningen ska uppdateras skriftligen, om det sannolika beloppet av rättegångskostnaderna väsentligt verkar överskridas eller om det annars är motiverat.

Om ett mål blir anhängigt genom en stämningsansökan som avses i 5 kap. 3 §, ska den uppskattning som avses i 1 mom. dock ges endast om målet inte med stöd av 5 kap. 13 eller 14 § avgörs genom tredskodom utan fortsatt förberedelse.

Om ändring söks i målet, ska rättegångsombudet eller rättegångsbiträdet ge sin huvudman en uppskattning av det sannolika beloppet av dennes rättegångskostnader i besvärinstansen. På denna uppskattning tillämpas vad som i 1 mom. föreskrivs om den uppskattning av rättegångskostnadernas belopp som ska ges i tingsrätten.

21 kap.

Om rättegångskostnader

8 §

Om det har yrkats på dröjsmålsränta på rättegångskostnaderna, ska domstolen bestämma att en årlig dröjsmålsränta ska betalas enligt den räntefot som avses i 4 § 1 mom. räntelagen (633/1982) från det en månad förflutit från den dag då ersättningen dömdes ut.

8 b §

Domstolen ska på tjänstens vägnar sänka beloppet av de rättegångskostnader som parten ska dömas att betala, om det, med beaktande av de omständigheter som lett till rättegång, parternas ställning och sakens betydelse, bedömt som en helhet vore oskäligt att förplikta parten att ersätta motpartens rättegångskostnader.

På mål som har blivit anhängiga före ikraftträdande av denna lag tillämpas de bestämmelser i 21 kap. 8 § 2 mom. och 8 b § som gällde vid ikraftträdandet.

På avtal som har ingåtts innan denna lag träder i kraft tillämpas i stället för 15 kap. 14 § de bestämmelser som gällde vid ikraftträdandet, om ett tvistemål som gäller ett ärende som avses i avtalet är anhängigt vid en domstol när denna lag träder i kraft.

ERIÄVÄ MIELIPIIDE

Erimielisyytemme koskee ehdotusta siitä, että oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 14 §:ssä säädettäisiin oikeudenkäyntikuluarvion antamisvelvollisuudesta.

Jaamme enemmistön näkemyksen oikeudenkäyntikulujen todennäköistä määrää koskevan arvion hyödyllisyydestä. Eri mieltä olemme siitä, onko sen antamisvelvollisuudesta tarkoituksenmukaista erikseen säätää.

Jos oikeudenkäyntikuluarviosta ei säädettäisi, oikeudenkäynnin kustannusten arviointi perustuisi, kuten ehdotuksen jaksosta 2.5 tarkemmin ilmenee, jatkossakin ennen muuta oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan lojaliteettivelvollisuuteen suhteessa päämieheensä. Siihen voidaan katsoa kuuluvan, että hän kertoo päämiehelleen, minkä suuruusluokan kustannuksiin tämän on oikeudenkäyntiin lähtiessään syytä varautua. Asianajajia koskisi edelleen myös Suomen Asianajajaliiton palkkio-ohjeen määräys velvollisuudesta antaa päämiehen pyynnöstä arvio palkkiostaan. Kuluttajasuhteissa sovellettaisiin lisäksi kuluttajansuojalain 2 luvun 7 §:ää asiakassuhteessa annettavista tiedoista.

Tutkittua tietoa ei ole siitä, kuinka usein tai millä tavalla oikeudenkäyntiasiamiehet ja -avustajat tällä hetkellä käytännössä antavat päämiehilleen tietoa siitä, millaiseksi näiden oikeudenkäyntikulujen suuruusluokka vaikuttaisi muodostuvan. Työryhmän työssä on kuitenkin käynyt selväksi, että näin menetellään yleisesti. Työryhmän kuluttajariitalautakunnasta ja Suomen Asianajajaliiton valvontalautakunnasta hankkimat tiedot osoittavat, että on hyvin harvinaista, että oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan katsottaisiin jättäneen riittävästi informoimatta päämiestään oikeudenkäynnistä aiheutuvista kustannuksista. Nämä tiedot nykytilasta eivät viittaa siihen, että käsillä olisi lainsäätäjän toimenpiteitä edellyttävä ongelma.

Lisäksi kiinnitämme huomiota siihen, että oikeudenkäyntikulujen määrän ennakkollinen arvioiminen luotettavasti on hyvin vaikeaa. Prosessin kulkuun vaikuttavat lukuisat asiamiehen vaikutus- ja ennakoitimahdollisuuksien ulkopuolella olevat seikat, kuten oman päämiehen, vastapuolen, tuomioistuimen sekä todistajien ja muiden informaatilähteiden toiminta eri vaiheissa usein vuosien mittaisen prosessin aikana. Siksi edes asiantuntija ei kykene luotettavasti ennustamaan, millaiset toimenpiteet tulevat missäkin laajuudessa osoittautumaan tarpeellisiksi juuri kyseisen asian ajamiseksi. Tästä syystä etukäteiset arviot ovat ja voisivatkin olla vain karkeita. Tätä ei korjaisi oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan velvollisuus täsmentää arviota oikeudenkäynnin kuluessa, koska tällainen tieto tulee liian myöhään oikeudenkäynnin aloittamista koskevan päätöksenteon kannalta.

Merkityksellistä on sekin, että oikeudenkäyntikuluarvio koskisi vain päämiehen omia oikeudenkäyntikuluja. Enemmistön tavoin katsomme, että ei olisi mielekästä edellyttää, että oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan tulisi kyetä arvioimaan myös vastapuolen oikeudenkäyntikulujen todennäköinen määrä. Tästä kuitenkin seuraa, että oikeudenkäyntikuluarvio ei parhaassakaan tapauksessa voisi kattaa kuin osan asiassa aiheutuvien oikeudenkäyntikulujen kokonaismäärästä. Riita-asiassa lähtökohtana kuitenkin on – ja tulisi olemaan myös siinä tapauksessa, että oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 b §:ää muutettaisiin työryhmän esittämällä tavalla – se, että hävinnyt asianosainen maksaa omien oikeudenkäyntikulujensa lisäksi voittaneen asianosaisen oikeudenkäyntikulut täysimääräisesti.

Näistä syistä pidämme epätodennäköisenä, että oikeudenkäyntikuluarviota koskevan erillisen säännöksen ottaminen lakiin tekisi oikeudenkäyntikulujen todennäköistä määrää koskevien arvioiden antamisesta nykyistä mainittavasti yleisempää tai juuri parantaisi niiden laatua. Sen vuoksi oikeudenkäyntikuluarviosta säätäminen tuskin johtaisi siihen, että päämiehet saisivat aikaisempaa paremmin tietoa oikeudenkäynnin hänelle merkitsemästä kuluriskistä.

Koska säätämällä oikeudenkäyntikuluarviosta ei siten todennäköisesti saavutettaisi niitä tavoitteita, joihin säätämällä pyritään, niin ei tulisi tehdä. Katsomme, että nykytilan säilyttäminen olisi tältä osin perustellumpaa.

Helsingissä, 7.4.2022

Paula Helin, Jarkko Männistö, Jukka Siro

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-400-310-0 (PDF)